

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

Kinesisk sjakk

Først ville ikke Kina, så satte Norge bremsene på. På få år har stemningen for forskningssamarbeid gått fra jubel til bekymring.

Side 16–23

Kampen mot dumskapen

Forsking er viktig, men veljarane vil ikkje ha noko av det.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

Treng vi ei ekstrem oppussing av forskingssektoren? spurde ordstyrar Aksel Kjær Vidnes. Her ser vi svara frå Guro Elisabeth Lind (leiar i Forskerforbundet), Vidar Leif Haanes (rektor ved MF vitenskapelig høyskole), Oddmund Løkensgard Hoel (statssekretær, Sp) og Anne Strømmen Lycke (styreleiar i Forskningsinstituttene fellesarena). Forskerforbundet stod bak Forskningspolitisk seminar 7. november.

Tittel og ingress får vere mitt vesle bidrag til elitisme. Orda der er dei som kjem fyrst til meg når eg to veker etter forskingspolitisk seminar skal oppsummere innhaldet. Metoden min er uvitenskapleg og impresjonistisk. Eg skal ikkje fyrst sjekke på nettet eller lese notatar, men kjenne etter: Kva sit eg att med?

Det skal iallfall godt gjerast å ikkje hugse orda frå seminartittelen: «ekstrem oppussing». Denne programerklæringa til Ola Borten Moe som statsråd for feltet vårt viste seg eigna som eit vidtfemnande gjennomgangstema, analytisk instrument (skal vi endre eller bevare?) og som kjerne i ei større metaforklyngje: Skal vi rive, renovere, restaurere? Kaste målingklattar vilt rundt oss? Frå museumssfæren lærte vi òg kor bokstavleg vi kan bruke orda: Dei gamle husa råtnar frå oss.

Men uttrykket er eldre enn Borten Moes statsrådstid. Det er namnet på eit tv-program der folk dreg på ferie, og medan dei er borte vert husværet pussa opp i ein fei, dermed med tvilsam kvalitet. «Og når dei kjem tilbake skal dei vere veldig nøgde, veldig overraska og veldig takknemlege. Vi er ingen av

delane.» Orda kom frå Vidar Leif Haanes, rektor ved MF vitenskapelig høyskole, og dei hugsar eg.

Eg hugsar Magnus Gulbrandsen, som meir eller mindre er professor i forskingspolitikk, og heldt eit stilisert, men svært instruktivt innlegg om plassen denne politikken har i ein større samanheng. Han peika på eit underliggende problem: Forskningspolitikken er lite evidensbasert. Vi har mykje statistikk, men folk som forskar på forskingspolitikk? Du kan telje oss på éi hand, sa Gulbrandsen. Han tok føre seg kva som er djupast sett er grunnane til at eit samfunn held seg med forskning. Jo, forskinga har desse funksjonane, meinte han (og orsak, her har eg sjekka notatane). Stikkorda er:

- reservoar. Vi treng ein kunnskapsbase for å drive forskingsbasert utdanning. Eit konkret døme er òg då koronaen kom. Det hadde ikkje gått så fort å utvikle gode vaksiner om det ikkje fanst eit grunnlag.
- kumulativitet. Ny forskning lagar ikkje masse nytteverdi aleine, men vi legg stein på stein.
- problemløysing. Forskinga er støtte for

mange andre samfunnsfelt.

- tilfeldigheit. Vi finn svar på noko vi ikkje har spurt om.
- avkastning. Puttar du 1 krone inn i forskning, får du 1,2 kroner ut. Men dette er vanskeleg å måle sidan effekten kan vise seg etter lang tid.

Mykje av verdi, altså. Men vil folk ha det? Sjeldan er vel folk så slagferdige og innsiktsfulle som når dei har vore lenge i politikken og no har fått ei armlengdes avstand. Eg hugsar Trine Skei Grande, som sa det slik eg trur det er: Ingen parti har vorte store på grunn av forskingspolitikken dei står for. Seier du at forskning er viktig, er forskarane samde. Så går dei og røystar på nokon andre.

Ho ville kjempe mot dumskapen. Noreg knivar i verdstoppen om å vere den mest klimaskeptiske nasjonen, og kva kan det kome av? Den breie forklåringa hennar var at nordmenn trur at det er oljen som har gjort oss rike, og dermed må vi etterrasjonalisere utsleppa så godt vi kan. Men det er ikkje oljen, det er at kvinner her i landet jobbar som har gjort oss rike, meinte ho.

Eg hugsar Klaus Mohn, rektor ved Universitetet i Stavanger, som slutta seg til på denne måten: Vi får dei politikanane vi fortener. Eit stort fleirtal av veljarane vil framleis ha utvinning av olje og gass. Dei store partia treng ikkje prioritere klimasaka.

Eg kjenner òg eit ansvar for å hugse statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel. Då statsråd Sandra Borch melde forfall, var det han som måtte kome med politiske visjonar. I sentrum stod «systemmeldinga», ei utgreiing om korleis forskings-Noreg bør vere organisert. Blant spørsmåla er: Fungerer Forskningsrådet som det skal? Korleis skal balansen mellom grunnløyvingar og konkurranseutsette pengebingar vere? Er forskinga for oppdelt i siloar, og eg er departementa for silofiserte dei òg? Han gjekk eit stykke på veg i å seie at forskingsinnsatsen er for oppdelt mellom fagdepartement. Han ville mobilisere heile regjeringa til sterkare og meir samordna forskingsinnsats.

Det kan vi trenge, for det eg til slutt vil hugse er dette: Kampen mot dumskapen er seig, og vi gjev oss aldri.

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

**«Skal vi rive, renovere, restaurere?
Kaste målingklattar vilt rundt oss?»**

16 Dilemmaet Kina

SINTEF samarbeider med Kina om CO₂-fangst. Norske forskningsmiljøer veier for og mot partnerskap med kinesiske institusjoner.

26 Systemtenkeren

Å rense opp etter oss er en bedre investering enn å bygge nye oljeplattformer, mener biolog Anders Goksøy.

30 Form for læring

Studenter ved Kunsthøgskolen i Oslo bygger med leire for å forstå form. Uten det forskende blikket går vi glipp av mye, mener professor Gunhild Vatn.

4 Smertelig aktuell

Han går fortsatt på jobb og underviser om flyktninger og folkemord. Palestinske Nadim Khoury er førsteamanuensis ved Høgskolen i Innlandet.

6 Sprikende tillegg

Hvor statsansatte er fagorganisert kan påvirke lønnsutviklingen. To tariffavtaler i staten gir utslag i årets lønnsoppgjør.

8 Tjener på organisering

Lønnen til organiserte professorer har ifølge ny studie økt mer enn lønnen til de ikke-organiserte professorene.

10 Russere i eksil

Da han dro fra Russland, var tidshorizonten tre dager. Det forteller Ivan Fomin, en av mange russiske forskere som har blitt værende i utlendighet etter invasjonen av Ukraina.

12 Folket som forsker

At frivillige bidrar til datainnsamling – som fugleregistrering – har blitt en kjent sak. Nå viser det seg at frivillige også deltar i utviklingen av forskningsspørsmål.

FASTE SIDER

- 13 News in Brief
 - 14 Innland
 - 24 Utland
 - 34 20 nøtter
 - 35 Ti kjappe
 - 36 Bøker
 - 42 Kronikk
 - 45 Gjesteskribenten
 - 44 Debatt
 - 46 Tilbakeblikk
-
- 47 Aldri anna enn språk
 - 49 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 10/2023 – 55. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål opp mot Vær Varsom-plakaten. Norsk Presseforbund: pfu@presse.no. Forskerforum er medlem av Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Tlf 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no | Signy Grape, signy.grape@forskerforum.no

Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no | KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Markus Andresen: annonser@forskerforum.no. Tlf 919 03 289

DESIGN: Concorde Design. TRYKK: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 21 860

NADIM KHOURY

Førsteamanuensis ved Høgskolen i Innlandet. Kommer fra Jerusalem og Betlehem og har mastergrad i filosofi fra Frankrike og doktorgrad i politisk teori fra USA. Har også jobbet ved Al-Quds Bards College i Jerusalem, Universitetet i Tromsø og Bjørknes Høyskole.

AKTUELL MED: krigen mellom Israel og Hamas

– INGEN VEI TILBAKE

I ti år har Nadim Khourys forskning søkt etter grunnlag for at palestinere og israelere kan leve sammen i et felles demokrati. Spørsmålene er der fortsatt, men krigen på Gaza kan ha endret svarene.

Da Hamas angrep Israel 7. oktober, var Nadim Khoury og familien hans på besøk hos familie i Jerusalem. Vel hjemme i Norge skulle han forelese for studenter på Internasjonale studier i Lillehammer om krig og selvforsvar.

– Jeg har en student fra Gaza, så det første jeg gjorde, var å spørre om han hadde hørt fra familien sin. Han møtte ikke blikket mitt, og jeg skjønnte øyeblikkelig hva det betydde. Etter forelesningen sa han at han hadde mistet elleve familiemedlemmer dagen før, og resten bare ventet på å dø. Da begynte jeg å gråte foran studentene mine. Det har jeg aldri gjort før.

– **Hvordan går det med deg?**

– Det er virkelig vanskelig. Jeg er vokst opp under okkupasjon, men jeg har aldri før følt frykt på dette nivået, en eksistensiell frykt, som om noe i kjernen av min identitet er truet. Det er mye frykt. Sinne. Raseri. Men jeg går fortsatt på jobb, og underviser om flyktninger og folkemord og alle disse temaene som er så til stede.

– **Forskningen din og undervisningen din går rett inn i kjernen av konflikten, hvordan greier du å beholde forskerens ro?**

– Det er krevende å forholde seg objektivt. Som foreleser er det min jobb å utfordre studentene. Da jeg underviste i Palestina, kunne jeg ta Israels argumenter på alvor, holde avstand og utfordre studentene. Men nå, i denne situasjonen, kan jeg ikke holde den avstanden. Dessuten vet jeg at alt jeg sier, kan bli feiltolket. Alt dette gjør det vanskelig å forske og undervise akkurat nå.

– **Du er palestiner og statsviter – gir de to identitetene deg ulike svar når samfunnet diskuterer om Gaza utsettes for et folkemord nå?**

– Ja, folket mitt opplever dette som et folkemord. Mange i Gaza har allerede opplevd etnisk rensing i 1948° og er flyktninger, og de har vært under militærblokade de siste 16 årene. Israel sier de skal ta Hamas, men det er en kollektiv straff. Og nå regner det bomber. Over 40 000 mennesker er drept, skadet eller savnet, 1,7 millioner mennesker er fortrenget. Israelske myndigheter kaller dette en ny Nakba, forsvarsministeren

– Jeg har undervist om Nietzsches soldater angrep universitetet med gummikuler og tåregass.

snakker om menneskelige dyr og om å bombe Gaza slik Dresden ble bombet under 2. verdenskrig. Og ingenting kan stoppe det. Vi har aldri brukt «Stopp folkemordet» som slagord før, men det er det folk opplever nå.

– **Og fagpersonen, da?**

– Fagpersonen prøver å se om virkeligheten passer med definisjonen fra FNs folkemordkonvensjon: en villet handling med mål om å ødelegge et folk. Da blir det komplisert. Noen sier det ikke er folkemord, fordi Israel har bedt folk om å dra sørover. Den juridiske terskelen er veldig høy, men folkemord er også et politisk uttrykk. Hele diskusjonen føles absurd, som om vi må vente på at et folkemord har skjedd, før vi kan gripe inn. Men vi lever i en verden der vi skal hindre folkemord, og intervenere når vi ser forhold som kan føre til folkemord, slik som i Kosovo eller Libya. Så når palestinere sier at det er et folkemord, så mener de «gjør noe». Og verden gjør ingenting.

– **Det er altså første gang palestinere melder om folkemord.**

Blir 2023 et vendepunkt for Palestina? Og hva skjer etterpå?

– Vel, en del av meg frykter at et folk blir eliminert, i hvert fall i Gaza. Og det er virkelig, virkelig, virkelig ille. Dette er et vendepunkt der Israel har gått fra å administrere konflikten til å kjempe en eksistensiell krig mot Palestina. Israellere og palestinere sier de slåss for sin eksistens. Og når man forstår noe som ditt liv eller mitt liv, er det et veldig farlig scenario. Jeg kan ikke huske at Israel har gjort det før. Nå sammenligner de med andre eksistensielle øyeblikk for Israel. Når du ser det sånn, kan alt gjøres for å redde din eksistens. Det er ekstremt skremmende, og jeg vet ikke hvor dette ender.

– **I forskningen din ser du etter muligheter for å leve sammen, med avkolonialisering, overgangsrett, forsoning og forståelse for motpartens lidelser. Finnes det håp om dette nå?**

– Akkurat nå greier jeg ikke engang å lese disse artiklene. Jeg har kanskje endret mening; jeg talte for et Israel-Palestina der vi kunne leve sammen som likeverdige, slik Sør-Afrika endte apartheidregimet, men når du ser hatet nå, føles det fjernt. Det eneste jeg vil nå, er oppdeling. Vi trenger vår egen stat for å føle oss trygge. Det ville jeg ikke ha sagt for noen uker siden, men noe er endret i meg.

– **Så du har gått fra å ønske en enstatsløsning til to stater?**

– Jeg tror ikke to stater er mulig, vi lever i en enstatsvirkelighet. Men nå går det heller ikke an å se for seg en sameksistens. Jeg tar et skritt vekk fra mitt eget arbeid, som også er akademisk

smertefullt, for jeg føler at alt jeg har skrevet de siste ti årene, er irrelevant. Spørsmålene jeg stiller, er fortsatt relevante, men jeg er redd svarene kan bli endret.

– **Det er to uker fra vi gjør dette intervjuet, til folk får bladet. Hva tror du de ukene bringer?**

– De siste 16 årene, etter at Israel begynte å blokkere Gaza, har vi blitt vant til en viss rytme: Hamas angriper ved grensen, Israel svarer med bomber, og mange dør. Så blir det våpenhvile, og alt fortsetter som før. Men nå er det ingen vei tilbake dit. Hamas angrep israelere inne i Israel. Israel ødelegger Gaza og har sagt de skal komme med nye sikkerhetstiltak. Det blir verre, det blir mer blod. Men jeg vet ikke hva som vil skje med Hamas, de palestinske selvstyremyndighetene, eller om bosettere vil annektere hele Vestbredden.

– **Skal vi bare hoppe rett videre til et annet vanskelig tema, akademisk boikott?**

– Ja, men det er ikke like vanskelig. For meg er det et klart ja. Modellen er Sør-Afrika, der boikott og sanksjoner virkelig presset myndighetene og hjalp til med å få slutt på apartheid. Det eneste virkemiddelet folk i sivilsamfunnet har, er boikott.

– **Selv om det kan skade vitenskapen?**

– Ideen om at boikott kan skade israelsk vitenskapelig produksjon, ignorerer hvordan okkupasjonen skader palestinsk akademia. Jeg har undervist ved Al-Quds universitetet i Jerusalem, der soldater kom og hentet studenter under forelesningene. Jeg underviste om Nietzsche mens soldater angrep universitetet med gummikuler og tåregass, helt til studentene sa at vi måtte finne et tryggere sted. Professorer blir arrestert, og utenlandske akademikere slipper ikke inn eller blir fortalt hva de kan undervise i. Israelsk akademia er også del av okkupasjonen og produserer overvåkningsteknologi og militær teknologi. Dessuten er det å overdrive kreftene i en boikott å tro at det vil skade vitenskapelig produksjon og kunnskap. Det er ikke målet. Formålet er å utøve politisk press og få slutt på Israels brudd på folkeretten.

◆ AV JULIA LOGE (TEKST OG FOTO)

* Under krigen i 1948 ble flertallet av palestinerne i dagens Israel drevet på flukt og det palestinske samfunnet brutt ned. Dette omtales som Nakba, katastrofen.

■ I Oslo kan Nadim Khoury trygt uttale seg, men da han jobbet i USA, ble han oppfordret til å være forsiktig fram til en fast stilling var sikret.

Fagforeningsvalg betyr mer

Hvilken fagforening skal man tilhøre? I år har valget fått direkte innvirkning på lønnskontoen til ansatte på universiteter og høyskoler.

FOTO: PRIVAT

■ – Jeg synes vi skal legge vekt på netto livslønn, sier professor ved UiO og medlem i Forskerforbundet, Andreas Føllesdal.

LØNN 2023 er det andre året med to store hovedtariffavtaler i sektoren. Unio valgte i fjor Akademikerne som ny partner og forlot samarbeidet med LO og YS. I år har det blitt tydeligere hva dette kan bety for ansatte i sektoren.

Årets oppgjør for LO og YS fikk en tydelig lavtlønnsinnretning etter forhandlingene i vår. Det meste av potten gikk til et såkalt flatt tillegg til alle på 31 000 kroner. Unio og Akademikerne fikk på sin side full frihet til å fordele alt lokalt.

Fristen for lokale forhandlinger gikk ut 31. oktober, og fasiten er klar. Det blir gitt lite i individuelle tillegg i år. Men forskjellen på kronetillegg og prosenttillegg blir tydelig på mange arbeidsplasser. Unio og Akademikerne har forhandlet fram generelle tillegg på opp mot 7,4 prosent.

TAPER PÅ KRONETILLEGG

På universiteter og høyskoler er Forskerforbundet det største forbundet i Unio, og NTL er størst i LO. Flatt kronetillegg, som LO- og YS-medlemmer får, er best for dem med lave lønninger. I et tenkt tilfelle vil en professor med 900 000 kroner i årslønn som er medlem i NTL, få 31 000 kroner i lønnstillegg. En

professor med samme lønn som er medlem i Forskerforbundet, kan regne med rundt 48 000 kroner.

– Jeg ønsker ikke å være med i en professor-forening, sier NTL-medlem Ole Johnny Olsen.

FOTO: UIB

Regnestykket er en forenkling og tar utgangspunkt i et generelt tillegg på 5,3 prosent. Det er omtrent midt på treet i år.

På den motsatte siden av lønnskalaen kan de med årsinntekt under 600 000 kroner komme dårligere ut med medlemskap i Unio eller Akademikerne sammenlignet med LO eller YS. Unio og Akademikerne har imidlertid ved flere universiteter og høyskoler forhandlet fram et kronebeløp for dem med inntekt under 600 000 kroner som er omtrent like stort som LO/YS-tillegget. De som får dette tillegget, taper ikke noe på å ikke

være med i LO eller YS.

ØNSKER IKKE PROFESSOR-FORENING

Ole Johnny Olsen er professor i sosiologi ved Universitetet i Bergen (UiB). Han er NTL-medlem og må nøye seg med 31 000 kroner i lønnstillegg. Olsen er likevel godt fornøyd med årets oppgjør.

– Jeg mener prinsipielt at det er riktig å gjøre det på denne måten. Derfor er jeg også medlem i NTL. En av de viktigste funksjo-

nene til en fagforening er at det skal være en solidarisk innstilling. Jeg ønsker ikke å være medlem i en professor-forening, sier han.

Olsen er tilhenger av sentrale forhandlinger og er ikke glad i individuelle tillegg til den enkelte. Han setter pris på at årets oppgjør for LO og YS i hovedsak er gitt som et kronebeløp.

– Jeg vil si som min far, som var industriarbeider: Dette er jo enkel beregning. Om du har tre prosent økning av en million kroner gir det et helt annet resultat enn tre prosent av 500 000 kroner. Prosentvis økning gir stadig økende forskjeller, sier han.

Professoren legger til at han ikke ønsker at alle lønninger skal være like, men at han er skeptisk til det han mener er en tendens til økt ulikhet.

– IKKE USOLIDARISK

Erik Dahlgren er hovedtillitsvalgt i Forskerforbundet ved Oslomet. Ved Oslomet får alle i Unio og Akademikerne 5,46 prosent i lønnsøkning, eller et minstetillegg på 31 000 kroner. Det betyr at også de med lavere inntekt kommer godt ut av oppgjøret.

– Basert på tilbakemeldingene vi har fått fra medlemmene våre, er dette et godt løft for hele laget, sier Dahlgren.

– Det er ikke noe usolidarisk i at noen tjener litt mer enn andre, sier han.

Andreas Føllesdal er filosof og professor. Som medlem i Forskerforbundet ved Universitetet i Oslo får han i år et lønnstillegg på 5,47 prosent.

I et innlegg på forskerforum.no tar han til orde for at livslønn er det beste utgangspunktet når man snakker om hva som er rettferdig lønn. Da må det også tas hensyn til at de som tar lang utdanning, mister inntekt i studietida og utsetter inntjening til seinere i livet.

– Jeg synes vi skal legge vekt på netto livslønn. Det er den likheten som bør være utgangspunktet. Det er helt misvisende å se på hva professorer tjener i gjennomsnitt et gitt år. Det sier så lite om hva de tjener gjennom livet, sier Føllesdal.

Ved mange av universitetene og høyskolene var det lite vits i å sende inn individuelle lønnskrav i år. Det meste ble gitt som generelle tillegg. Unntaket var NTNU, der halvparten av lønnstillegget ble gitt som individuelle tillegg.

➡ AV ASLE OLAV RØNNING

Å sparke i rett legg

«Jeg har vært vant til alltid å kunne sparke oppover. Nå er det vondt å innse at jeg selv er blitt en av dem på toppen det kan sparkes på».

Uttalelsen hang i lufta over forsamlingen. Lektoren som akkurat hadde vært på talerstolen i ordskipet, hadde innsett at hun var blitt del av en mer privilegert gruppe enn hennes gamle arbeideridentitet skulle tilsi.

Jeg var på Skjervheimseminaret, og årets overskrift var «Adjø solidaritet!». Gjennom helgen diskuterte vi: Var vi alle blitt som karakterene i Wam og Vennerøds film fra 1985 med samme tittel, velutdannede og velfødde akademikere med en fortid som radikal – og nå sto det igjen bare et falmet selvbilde, der vi hadde trygge kontorjobber, trening i arbeidstiden og lønninger over snittet?

Å spytte i neven

Tidligere arbeiderpartipolitiker Marianne Marthinsen hadde før pausen snakket om hvordan det hadde blitt stadig vanskeligere å finne seg selv i en bevegelse der «DNA-et» lå begravet i industrisamfunnene Odda, Årdal, Rjukan og Mo i Rana, der man spyttet i nevene, snakket fra levra og dunket hverandre i skuldra.

Hvordan skape samhørighet og samhold innad i en bevegelse om medlemskapet avgjøres av grove fingre og rett ganglag, når man selv bare var fra et helt «vanlig» byggefelt og med økonomiutdanning i sekken?

Mekanisk og organisk solidaritet

Løsningen for Marthinsen lå i en forståelse av solidaritet i tråd med sosiologen Émile Durkheims begrepspar: En mekanisk solidaritet kjennetegner tradisjonelle samfunn som de gamle norske industrisamfunnene, hvor arbeidsdelingen var liten og hele lokalsamfunnet jobbet i samme hørnesteinsbedrift.

En organisk solidaritet, derimot, kjennetegner moderne samfunn med større grad av arbeidsdeling, der en yrkesspesialisering kan skape en følelse av gjensidig avhengighet mellom gruppene, og der alle har sine, like viktige, oppgaver. Med en slik solidaritetstankegang kan kunnskapsarbeideren fra byggefeltet rakrygget avkreve respekt, selv med rene fingre.

Signy Grape
journalist i Forskerforum

«Det er en forskjell i makt mellom dem som må jobbe skift eller turnus, og dem som har eget kontor og fleksitid.»

Hvem er kunnskapsarbeideren?

Om man bruker lønnskalkulatoren fra Forskerforbundet, «landets største fag- og interesseorganisasjon for kunnskapsarbeidere, med 25 000 medlemmer», ser man at medlemmene har svært ulik lønn. Per januar 2023 tjener i snitt en professor 931 000 kr, mens en avdelingsdirektør tjener over millionen.

I den andre enden av skalaen er snittlønnen til en konsulent 458 000 kr, en bibliotekar 487 500 kr, en forsker (kode 1108) 590 500 kr, en postdoktor 596 500 kr, en høgskole- eller universitetslektor 640 000 kr og en førsteamanuensis 724 000 kr. Snittlønna i Norge i 2022 var 638 000 kr.

Forskerforum har flere ganger skrevet om både universitets- og høyskolelektorer og førsteamanuenser som tjener opp mot 100 000 kr under det arbeidsmarkedet de utdanner seg til eller har arbeidserfaring fra. I tillegg jobber en skyhøy andel i midlertidige stillinger.

En kunnskapsarbeider er med andre ord en som kan sparke både oppover og nedover.

Små, velbegrunnede forskjeller

Å stille seg spørsmålet om når man er en «god nok arbeider», kan være en øvelse som flytter fokus i feil retning over på rent kulturelle markører. Jeg har allikevel sans for en viss selvransakelse. For det er en forskjell i makt mellom dem som må jobbe skift

eller turnus, og dem som har eget kontor og fleksitid, og mellom dem som har lang utdanning, og dem som har ingen. Men det er også store forskjeller i makt i form av lønn blant ulike akademikere og kunnskapsarbeidere.

«Matkøene vokser i Norge», skrives det. Fattigdom i Norge er ikke lenger bare relativ, den er blitt absolutt for noen. Om ikke i matkø så vil en enslig konsulent i staten med to barn ha det svært trangt økonomisk.

Styrken historisk i den norske velferdsmodellen har vært at akademikere og folk i jobber som ikke krever utdanning, har stått sammen – ingen skal stå i matkø. Det ligger en kraft i et felles prosjekt der målet er små og velbegrunnede forskjeller, der man gjennom en arbeidsdeling også anerkjenner at kompetanse kommer i flere former.

Kunnskapsarbeidere, foren eder!

Om akademisk kunnskap skal lønne seg mer, trenger kunnskapsarbeideren en organisk solidaritet fra resten av samfunnet – ikke først og fremst med den enkelte gruppes lønnskamp, men fordi alle har interesse av kunnskap.

Det er et gode at det finnes ulike fagforeninger som kan favne hele det politiske spekteret til medlemmene sine. Men like fullt trengs også en mekanisk solidaritet akademikere imellom. Den kollektive bevisstheten om at det faktisk er en felles kamp, med felles interesser og verdier, som nettopp ligger innbakt i et begrep om at vi alle er kunnskapsarbeidere.

Skal fagforeningene som organiserer kunnskapsarbeidere anno 2023, som Forskerforbundet, NTL og forbundene i Akademikerne, som Tekna eller Samfunnsviterne, få retorisk og politisk gjennomslag i samfunnet, er man avhengig av solidaritet både seg imellom og fra samfunnet for øvrig. Og man bør være klar over om man sparker oppover eller nedover – for skinnleggen du risikerer å treffe, kan tilhøre en i samme forbund.

Professorer tjener på fagorg

Fagorganiserte professorer har økt lønnen mer enn ikke-organiserte professorer, ifølge ny studie.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

■ Det lønner seg for professorer å melde seg inn i en fagforening, ifølge forskningen til Harald Dale-Olsen og Kjersti Misje Østbakken ved Institutt for samfunnsforskning.

LØNN – Når du melder deg inn i en fagforening, begynner lønnen din sakte, men sikkert å stige relativt til en ikke-organisert, sier Harald Dale-Olsen, samfunnsøkonom ved Institutt for samfunnsforskning.

Sammen med kollega og forskningsleder Kjersti Misje Østbakken publiserte han nylig en artikkel som viser at lønnen til organiserte professorer har økt mer enn lønnen til ikke-organiserte professorer. I perioden 2004 til 2018 har lønnen til de førstnevnte ligget 3–8 prosent høyere enn lønnen til de sistnevnte. Hvis en ikke-organisert professor i dag tjener 800 000 kroner, får hen dermed 24 000 til 64 000 mer i lønn som fagforeningsmedlem.

– Dette avspeiler at fagforeningene i større grad kommer med lønnskrav for sine egne enn for dem som ikke er organisert. Og det er vel strengt tatt en av hensiktene med fagforeninger, sier Dale-Olsen.

– Ble dere overrasket?

– Ja og nei. Jeg kjenner folk i universitetssystemet som har sagt at du må passe på å være fagorganisert hvis du skal jobbe her, for ellers er du helt avhengig av en instituttleder som passer på deg, sier Dale-Olsen.

Forskerne har sett på tall for perioden 2004–2018.

MÅ KREVE FOR Å KLATRE

Men hvorfor ønsket de å se på akkurat professorer? Norsk økonomi er i stor grad preget

Lønn og fagorganisering

- Den omtalte artikkelen heter «Økonomisk gevinst av fagorganisering på toppen av akademia? – En empirisk analyse av lønnsdannelsen blant professorer».
- Publisert i Søkelys på arbeidslivet, vol. 40, utg. 3, 2003
- Forskerne har brukt registerdata over lønnsinntekt blant professorer i universitets- og høyskolesektoren i perioden 2004–2018.
- Organiseringsgrad for norskfødte professorer i perioden 2004–2018: 90 prosent.
- Organiseringsgrad i arbeidslivet generelt er i overkant av 50 prosent.

av fagforeninger og kollektiv lønnsdannelse. Lønnsgevinsten for fagorganiserte er generelt størst for de lavtlønnede, ifølge litteratur Dale-Olsen og Østbakken viser til. Men nå ønsket forskerne å finne ut om organisering på toppen av akademia kan virke utjevne mellom professorgrupper.

– Professorer er kanskje ikke i eliten lønsmessig. I privat næringsliv tjener mange vesentlig mer. Men de er på toppen av akademia, så om de ikke oppfatter seg selv som en elite, så har de et elitesnitt ved seg. Den andre, og kanskje viktigste, grunnen er at dette lar oss si noe om lønnsdannelsen generelt, sier Dale-Olsen. Han viser til at mange andre yrkesgrupper er omfattet av lokale forhandlinger der det reises lønnskrav for enkeltgrupper.

Som fast ansatt ved et privat forskningsinstitutt vil Harald Dale-Olsen automatisk rykke opp ett lønnstrinn når det har gått to år. Slik er det ikke for professorer ved offentlige universiteter og høyskoler. De må i større grad enn andre høyt lønnede forholde seg til et fast lønnsregime. De har verken lønns- eller ansiennitetsstige og kan sjelden nyte godt av bonuser. Derfor er de helt avhengige av en fagforening eller en leder som forhandler på deres vegne.

– Da må enten instituttlederen eller fagforeningen legge inn lønnskrav for deg. Hvis ingen legger inn krav, så får du ikke lønnsopprykk, sier Dale-Olsen.

IKKE UTJEVNEDE

Det er imidlertid ikke noe som tyder på at organisering av professorer demper lønnsforskjeller mellom professorer, ifølge artikkelen. Kun innen humaniora og samfunnsvitenskap ser de tendenser til en utjevning, der organisering betyr en lønnsøkning på 6–7 prosent i snitt.

– Vi trodde vi skulle finne klare utjevnedetendenser. De fleste fagforeninger skal kjempe for lavtlønnede, styrke kvinnelønnen, motvirke lønnsforskjeller, og så videre. Men det spriker. Vi finner ingen klar, entydig historie når det gjelder den utjevne effekten av fagforeninger, sier Dale-Olsen.

– Men er ikke en av hensiktene med fagorganisering å virke utjevne?

– Det kommer litt an på, sier Dale-Olsen.

Han peker på at fagforeninger har forskjellig medlemsmasse og ulike mål: LO og YS forhandler for eksempel om kronetillegg, altså et likt beløp til alle. Akademikerne ønsker derimot at tillegget kommer som en

anisering

Dilemma når ledere ansettes

Over halvparten av NTNUs fakulteter har gitt instituttledere retrettstillinger, men det er ikke et særskilt NTNU-problem.

prosent av lønnen, et såkalt prosenttillegg. Med prosenttillegg vil en med høyere lønn få et høyere kronebeløp i lønnsvekst.

– Når det er forskjellige tariffavtaler, kan man godt tenke seg at noen fagforeninger kjemper veldig for å ha kronetillegg som løfter de lavtlønnede – ikke nødvendigvis professorer, for de er ikke lavtlønnede. Mens de som har den andre tariffavtalen, er opptatt av prosenttillegg, sier Dale-Olsen.

INGEN KVINNEEFFEKT

Forskerne har også vært nysgjerrige på om fagforeninger bidrar til å løfte de som ikke nødvendigvis legger inn egne krav, forteller medforfatter Kjersti Misje Østbakken.

– Vi vet at kvinner er mindre tilbøyelige til å legge inn krav på egne vegne – kanskje også innvandrere, sier Østbakken, som ikke har funnet noen utjevne effekt mellom kjønn:

– Kvinner blir ikke løftet mer enn andre av å være organisert. Alle som er organisert, har en gevinst av det, men gevinsten er ikke nødvendigvis sterkere for noen av gruppene, fortsetter hun.

SPÅR STØRRE LØNNSFORSKJELLER

Forskerne har undersøkt perioden 2004–2018, altså før Unio skilte lag med LO og YS og inngikk et samarbeid med Akademikerne i staten. Dale-Olsen spår at de nye statlige tariffavtalene vil føre til større variasjoner i lønnen i academia.

– Hvis lavtlønnede i større grad går mot en tariffavtale som prioriterer dem, mens de andre går mot en tariffavtale som prioriterer sterkere grupper, vil det overraske meg om det ikke blir større lønnsforskjeller i universitets- og høyskolesektoren.

Han er mer usikker på hva som kommer til å skje med lønnsnivået.

– Men hvis du løfter de som tjener veldig mye, så løfter du gjennomsnittet. Etter som man løfter de på toppen, kan jeg godt tenke meg at gjennomsnittet i universitets- og høyskolesektoren totalt sett stiger, sier Dale-Olsen.

– Hvor sikre er dere på funnene?

– Vi er ganske sikre, men siden vi ikke har gjennomført et kontrollert eksperiment, kan vi ikke utelukke at noe har påvirket lønnen til professorene samtidig som de har meldt seg inn i fagforeningen, sier Dale-Olsen.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

ARBEIDSLIV Ifølge NTNUs personalreglement er det mulig å gjøre unntak fra regelen om å lyse ut alle stillinger hvis det er vanskelig å få tak i riktig kompetanse, ved å bruke såkalt kallelse. Men en gjennomgang Universitetsavisa har gjort, viser at fem av ni fakulteter har brukt kallelse for å gi instituttledere retrettstillinger i nyere tid. Det vil si at åtte personer har fått faste vitenskapelige stillinger etter endt åremålsperiode, uten utlysning.

– Dette skal som sagt være en unntaksbestemmelse, men her ser det ut som det er ganske vanlig. Det bekymrer oss, sier Lisbeth Aune, hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved NTNU, til avisen.

– Det er et ekte dilemma, kommenterer hennes likemann ved Universitetet i Bergen (UiB), hovedtillitsvalgt Steinar Vagstad, til Forskerforum.

VANSKELIGE ÅREMÅL

Ett av eksemplene er en instituttleder som stilte som krav å bli tilbudt en vitenskapelig stilling etter endt åremål.

– Hun var eneste søker, jobbet på SINTEF og hadde ikke takket ja til stillingen som instituttleder hvis hun hadde måttet si opp sin «gamle» jobb og potensielt stå på bar bakke etter fire år, sier dekan Monica Rolfsen til avisen.

Tidligere ble instituttledere valgt, og mange steder gikk vervet nærmest på omgang blant de ansatte. Men med overgan-

gen til ansatt framfor valgt rektor som hovedregel brukes i økende grad ansatt ledelse på flere nivåer.

– Argumentet for å ansette ledere er at man får folk utenfra, men det er grenser for hvor mange som kan tenke seg å si opp sin faste jobb for å ta en midlertidig stilling i Bergen, så søkerlistene har ofte ikke vært så imponerende, sier Vagstad.

DILEMMAET

UiB har også tilbudt retrettstillinger for å få bedre søkere. Vagstad er ikke imot dette, men ser mange mulige ulemper. For eksempel kan det bli en stor andel som ikke er ansatt på grunn av sine faglige meritter eller fordi de har den fagbakgrunnen instituttet trenger mest.

Dilemmaet oppstår fordi det også er gode grunner til å tilby retrettstillinger. Når noen blir instituttleder på egen institusjon, vil de ha rett til permisjon fra sin opprinnelige stilling, men ikke hvis de søker seg ut. Hvis de blir værende i to perioder, risikerer de å miste kontakt med forskningsfronten, uten å få rett til forskningstermin. Ofte er dette også erfarne akademikere, og da kan alderen gjøre det vanskelig å få ny jobb etterpå.

– Universitetene kan bare gå over til valgte instituttledere, så slipper de å bekymre seg, konstaterer Vagstad.

◆ AV JULIA LOGE

■ – Jeg liker den gamle ordningen med valgte instituttledere, og det vil løse problemet, sier Steinar Vagstad.

FOTO: FORSKERFORBUNDET

Livet som eksilforsker

Tusenvis av russiske akademikere har forlatt landet sitt. Nå må de opprettholde forskerkarrieren i et nytt land.

■ Dmitrij Dubrovskij underviser nå i Praha. Emnet er russisk politikk og nyere historie, og studentene er hovedsakelig russisktalende.

FOTO: DAVID GONZALEZ

RUSSLAND – Jeg dro i mars 2022. Jeg hadde ingen plan, sier statsviter Ivan Fomin.

– Jeg måtte vente lenge på oppholdstillatelsen. Det var nesten umulig for russiske statsborgere å få visum i Tsjekkia, forteller historiker og forsker på menneskerettigheter, Dmitrij Dubrovskij.

I februar 2022 jobbet begge ved Higher School of Economics (HSE), tidligere kjent som et av de mest liberale universitetene i Russland. Halvannet år senere er de i selskap med omtrent en million russere som har forlatt landet siden Russlands fullskala invasjon av Ukraina.

Siden har Fomin og Dubrovskij, som regimekritiske akademikere, vært nødt til å opprettholde karrieren i eksil. Nå jobber de ved Karlsuniversitetet i Praha, det eldste og største universitetet i Tsjekkia.

– IKKE DET TRYGGESTE STEDET Å JOBBE

Når Fomin får spørsmål om å beskrive tilværelsen som eksilforsker, sammenligner han den med situasjonen til forskere flest. En tilværelse med midlertidige stillinger og stadig jakt etter midler for å kunne utøve sitt virke. Siden mars 2022 har han oppholdt seg i Georgia, Montenegro, Tyskland, USA og nå Tsjekkia. De to første landene dro han til fordi det var enkelt å få visum, de tre siste på grunn av forskningsstipender.

– Akademia er ikke det tryggeste stedet å jobbe. Det er vanskelig å få en kontrakt, uansett hvilket pass man har. Men med et russisk pass blir alle disse problemene forsterket, sier Fomin når Forskerforum møter forskerne til lunsj på campus i Tromsø. De er invitert dit for å snakke om akademisk frihet i Russland.

TIDSHORISONT PÅ TRE DAGER

Dmitrij Dubrovskij beskriver en slags limbo, der man hele tiden må se etter den neste jobben. Men som eksilforsker er det ikke bare forskerkarrieren som står på spill når kontrakten er i ferd med å løpe ut, men også muligheten til å få visum og oppholdstillatelse. Nå håper han at kontrakten som tar slutt ved nyttår, blir forlenget, slik at han kan få visum for neste år.

– For russiske akademikere betyr dette at de ikke kan dra hvor som helst. De kan ikke dra hjem. De er i en stresset situasjon. Det krever større innsats, og det er flere vanskeligheter, sier Dubrovskij.

– Det er vanskelig å planlegge fram i tid, tilføyer Ivan Fomin.

– Da jeg dro fra Russland, var tidshorison ten min tre dager. Så ble den en uke. Deretter

et par måneder. Så fikk jeg en stilling på tre måneder i Tyskland. Etter et år blir det mer utholdelig. Man kan faktisk planlegge noe og fokusere på jobben, sier Fomin.

HALVT FORSKER, HALVT AKTIVIST

I dag underviser begge ved masterprogrammet i Russland-studier ved Karlsuniversitetet. Programmet finansieres av organisasjonen Boris Nemtsov Foundation of Freedom, oppkalt etter opposisjonspolitikeren og Putin-kritikeren Boris Nemtsov, som ble skutt og drept på åpen gate i 2015. Organisasjonen ledes av hans datter, den russiske journalisten Zjanna Nemtsova. Undervisningen foregår på russisk og engelsk, og de fleste studentene er enten fra Russland eller russisktalende.

– Programmet fokuserer på Russland etter 1991, særlig russisk politikk, sier Fomin.

Men er det mulig å forske og undervise på samme måte som før? Eller har de vært nødt til å endre på noe? Dubrovskij's interesse for akademisk frihet startet for alvor da han mistet jobben ved det statlige universitetet i St. Petersburg i 2015 etter kritiske uttalelser om myndighetene. Derfor ser han på seg selv som «halvt akademiker, halvt aktivist».

– Sånn sett har ingenting endret seg. Jeg underviser på samme måte som før og i de samme temaene, sier Dubrovskij, som særlig underviser om menneskerettigheter i Russland etter sovjettiden.

Fomin, som forsker på den politiske diskursen i Russland, forteller at han var mer teoretisk og metodeorientert før.

– Jeg arbeider mer empirisk nå, og jeg kommenterer i større grad den dagsaktuelle situasjonen i Russland. Jeg føler at jeg må, at det er mitt ansvar å gi noen svar, sier Fomin.

– ALLEREDE ET LITE UNIVERSITET

Særlig etter annekteringen av Krim i 2014 merket forskerne hvordan den akademiske friheten gradvis skrumpet inn. Blant annet mistet flere profilerte professorer jobben i årene som fulgte. En del av dem gikk sammen om å etablere Free University, en uavhengig utdanningsinstitusjon som tilbyr gratis forelesninger på nett, fri for statlig sensur. I dag teller de omtrent 200 professorer, 200–250 kurs og 5000–6000 studenter. «Allerede et lite universitet», ifølge Dubrovskij, som selv er en del av staben.

– Jeg underviser studenter som bor i Russland. Noen av dem bruker kallenavn utad, men informerer meg om hva de heter. De er redde for at informanter fra sikkerhetstjenesten skal skjønne hvem de er.

– Hvordan kan du være sikker på at sikker-

FOTO: DAVID GONZALEZ

■ – Når man har en kortvarig stilling, tenker man mest på hva man skal gjøre etterpå, eller er bekymret for hva som kommer til å skje, sier Ivan Fomin (til venstre). Her sammen med Kari Aga Myklebost og Dmitrij Dubrovskij.

hetstjenesten ikke vil kunne kjenne igjen studentene?

– De kan saksøke meg. De kan straffeforfølge meg. Det er min risiko. Men jeg har naturligvis ikke vært villig til å dele den risikoen med studentene. Så langt har det gått bra. Det har ikke vært noen saker ennå.

NEDKJØLING

Men det er likevel ikke helt ufarlig, verken for studentene eller foreleserne. I vår erklærte myndighetene Free University som en uønsket organisasjon. Loven om uønskede organisasjoner gjør at myndighetene kan slå ned på organisasjoner de ikke liker.

– Enhver handling man utfører som har med universitetet å gjøre, kan bli ansett av staten som deltagelse i en uønsket organisasjon, sier Dubrovskij.

– Akkurat nå tror jeg underviserne risikerer å bli straffeforfulgt, og jeg tror de kommer til å bli det. Men de som underviser, er ganske anerkjente akademikere. De er allerede der av en grunn, sier Dubrovskij.

Han mener vesteuropeere har vanskelig for å forstå noe av det særegne ved lovgivningen i autoritære land.

– Autoritære land innfører ikke lover for å implementere dem med en gang. De er der for å skape frykt – en nedkjølende effekt for å advare om hva man ikke skal gjøre, sier Dubrovskij, som mener myndighetene lager en slags «vollgrav av krokodiller» rundt visse organisasjoner, slik at de ikke kan fungere.

VIKTIGE ALLIERTE

I likhet med USA og andre europeiske land har Norge kuttet institusjonelt samarbeid med russiske universiteter. Men sanksjonene mot russisk akademia er bare symboliske sammenlignet med hvordan Russland selv behandler egne akademikere, mener historieprofessor Kari Aga Myklebost, som har invitert forskerne til Tromsø.

– Hvis mine kollegaer ved Higher School of Economics ønsker å samarbeide med meg, må de be om tillatelse fra myndighetene. Jeg har mulighet til å samarbeide på personnivå, men mine russiske kollegaer er potensielt sett i fare og kan få status som utenlandske agenter.

Hun mener sanksjonene er viktige som et moralsk standpunkt. Samtidig understreker hun det paradoksale ved situasjonen: De bidrar også til å hjelpe Putin med å isolere egen befolkning.

– Restriksjonene hjelper Putin med å bygge denne veggen, men Putin vinner antagelig mer på det enn vestlig side. Men på den annen side kan ikke jeg med god samvittighet samarbeide med rektorer og forskere som åpent støtter krigføringen.

Det beste man kan gjøre nå, er jobbe med forskere i eksil, mener Myklebost.

– De er våre viktigste allierte i å kjempe mot Kremles propaganda og isolerende politikk. Våre russiske kolleger forstår propagandaen bedre enn det vi kan drømme om, sier Myklebost.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

Forskingas breidde

Folkeforsking er meir utbreidd i Noreg enn venta, ifølgje ei ny undersøking. Forskningsrådet vil utvikle vanlege folks forskning vidare.

FOLKEFORSKING – Det som nok har overraska mest, er at det går føre seg fleire folkeforskningsaktivitetar, i fleire sektorar, enn vi trudde. Og fleire driv med meir enn berre datainnsamling, seier spesialrådgjevar Thomas Evensen i Forskningsrådet.

Internasjonal forskingspolitikk går i retning av meir open forskning, der kunnskap skal delast på tvers av fagmiljø og samfunnssektorar. Folkeforsking («citizen science»), altså involvering av folk utanfor forskingsmiljøa i forskningsaktivitetar, er eit element i denne utviklinga. Folkeforsking er ikkje nytt, til dømes har folk flest lenge kunna rapportere inn observasjonar av plantar og dyr til Artsdatabanken, men det er blitt meir sentralt i forskingspolitikken med tida. Sidan 2021 har Forskningsrådet koordinert eit nasjonalt nettverk for folkeforsking, der interesserte aktørar har kunna utveksle erfaringar. Men mange har sakna praktisk informasjon og gode døme. Kartlegginga er eit første steg mot å skaffe eit betre kunnskapsgrunnlag.

IKKJE BERRE UNIVERSITETA

Ein del av kartlegginga var ei spørjeundersøking som vart send ut til alle ein kunne kome på, med oppmoding om å dele invitasjonen vidare. 40 prosent av dei nesten 300 respondentane oppgav at dei sjølve var involverte i folkeforsking. Overraskande nok var dei færreste av desse tilknytte universitet og høyskular. 56 prosent arbeidde i forvaltning, interesseorganisasjonar og stiftingar.

Evensen meiner ei mogleg tolking kan vere at folkeforsking er mindre toppstyrt enn mange har tenkt.

– Det finst ei førestilling om at folkeforsking er eit påfunn frå EU for å engasjere folk og løse alle legitimitetsproblem i forskninga. Kartlegginga tyder på at fleire aktørar har starta opp på eigen kjøll og prøver det ut, kanskje utan at dei nødvendigvis kallar det folkeforsking, seier han.

MEIR ENN DATAINNSAMLING

I undersøkinga skil ein mellom ulike nivå av folkeforsking. Det mest grunnleggjande nivået er datainnsamling, der forskarar engasjerer frivillige til å hjelpe seg med til dømes å telje fuglar i hagen eller måle luftforureining i nabolaget. Det mest avanserte nivået er «ekstrem folkeforsking»,

■ Miljørådgjevar Alena Bohackova og forskningsrådgjevar Solvor B. Stølevik i Kristiansand kommune viser fram eit av måleapparata frå folkeforskningsprosjektet NordicPATH.

FOTO: PRIVAT

NordicPATH

- nordisk forskningsprosjekt som utforskar nye måtar å inkludere innbyggjarar i kommunale planprosessar på
- Innbyggjarar blir inviterte til å bidra med miljødata frå egne måleapparater, og til å vere med og utforme kommunale tiltak.
- finansiert av NordForsk og koordinert av Norsk institutt for luftforskning (NILU)

der publikum deltek i heile prosessen frå å utvikle forskingsspørsmål og metode, via datainnsamling, til analyse og formidling av resultat. På førehand venta ein at dei fleste prosjekta gjekk ut på å be frivillige om hjelp til datainnsamling.

– Men overraskande mange svarte at dei dreiv «deltakande forskning»; frivillige deltek altså både i datainnsamling og i å utvikle forskingsspørsmål, seier Evensen.

Sidan det ikkje finst noka oversikt over aktørar som driv folkeforsking i Noreg, er

det vanskeleg å vite om dei som har svart på undersøkinga, utgjer eit representativt utval.

– Så ein skal vere forsiktig med å overtolke resultat. At eit fleirtal svarar at dei driv med meir enn berre datainnsamling, er likevel overraskande, seier Evensen.

KOMMUNALT VERKTØY

I rapporten skriv Forskningsrådet at folkeforsking bør utviklast vidare for at ein skal få utnytta potensialet. Til dømes kan kommunar få mykje ut av folkeforsking som ein av fleire måtar å involvere innbyggjarane i kommunale prosessar på, særleg fordi kommunane har mykje av ansvaret for å følgje opp FNs berekraftsmål. I Kristiansand har kommunen brukt folkeforsking til å kartlegge luftkvalitet gjennom forskningsprosjektet NordicPATH, som nett er avslutta (sjå faktaboks). Forsknings- og innovasjonsrådgjevar Solvor B. Stølevik i Kristiansand vonar å kunne bruke folkeforsking på fleire område framover.

– Kommunen var allereie i gang med å teste ut sensorar for å måle luftforureining då vi fekk spørsmål om vi ville delta i prosjek-

drett

tet. Utgangspunktet vårt var at dette kunne vere eit fint høve til å få utplassert mange fleire sensorar og sjå korleis vi som kommune kunne dra nytte av den informasjonen, seier ho.

Gjennom prosjektet vart innbyggjarar i kommunen inviterte til å montere sensorar på bustadene sine for å kartlegge korleis vedfyring påverkar luftkvaliteten.

– Men ei anna viktig side ved prosjektet var å finne ut korleis vi kan bruke folkeforskning til å engasjere og bevisstgjere innbyggjarane og diskutere gode løysingar for å redusere luftforureining. Så vi har prøvd å kople deltakarar frå prosjektet på ulike prosessar vi har gåande i kommunen, seier Stølevik.

FOLKEFORSKING I PRAKSIS

I tillegg til meir kunnskap om luftkvalitet har kommunen lært noko om å rekruttere og engasjere innbyggjarar i forskning.

– Ein del av prosjektet har vore å diskutere korleis vi kan nå ut med informasjon til alle. Vi har hatt fysiske og digitale arrangement, spørjeundersøkingar, nyhendesaker på nettsidene til kommunen, nyhendebrev, og innlegg på sosiale medium, seier ho.

Erfaringa er at det er lett å få folk til å delta i nettbaserte spørjeundersøkingar, og mange har vore interesserte i å ha ein sensor heime hos seg.

– Men å få folk til å møte opp fysisk er meir krevjande. Kanskje bør vi bli flinkare til å bruke skular og barnehagar som arena for å setje fokus på tema vi meiner er viktige for utviklinga i kommunen. Og vi bør nok også prøve å vere meir ute i bydelane for å møte folk, seier Stølevik.

Thomas Evensen i Forskingsrådet fortel at ein ønskjer å stimulere utviklinga av folkeforskning i Noreg ved å spreie resultatata frå kartlegginga og skape fleire møteplassar. Tidlegare i år utlyste Forskingsrådet midlar til nettverks- og kompetansebygging for folkeforskning.

– Mange aktørar er svært medvitne om metodeutvikling og kva for utfordringar og problemstillingar ein må tenkje på. Kan vi få til meir deling av den kunnskapen, særleg no når folkeforskning blir meir brukt i forvalting og i frivillige organisasjonar, er det bra, seier han.

❖ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Russian researchers in exile

● Until February 2022, political scientist Ivan Fomin and human rights researcher Dmitry Dubrovsky (pictured) worked at the Higher School of Economics (HSE) in Russia. As critics of the current regime, they chose to leave the country after Russia invaded Ukraine and are now teaching a programme in Russian politics at Charles University in Prague. They were recently invited by Professor Ida Myklebost of the University of Tromsø to talk about academic freedom in Russia. Both men experience that their lives are in limbo. Not only are their research careers in jeopardy whenever contracts expire, but also their chances of getting a visa. Dubrovsky is taking an added risk by teaching Russian

students online for the independent Free University, set up by academics after Crimea was annexed. With the Norwegian sanctions against Russian academia, Myklebost says that even working with colleagues at HSE on a personal level may put them at risk, adding: 'The best we can do now is to work with researchers in exile.'

PHOTO: DAVID GONZALEZ

'There's no going back now.'

● Nadim Khoury is an associate professor at Inland Norway University of Applied Sciences. His research focuses on the potential for Israelis and Palestinians to live together in a democracy. The war in Gaza may have changed everything.

Does your dual identity as a Palestinian political scientist give you different answers to the question: Is Gaza experiencing genocide?

Yes. For my people this is genocide. Israel says they are targeting Hamas, but this is collective punishment. As

an academic I try to see if reality fits with UN's definition of genocide as an act intended to destroy an ethnic group, but it's complicated. Some say it isn't genocide because Israel has asked people to move south. I wouldn't have said this a few weeks ago, but we need our own state to feel safe.

What about an academic boycott of Israel?

Yes, of course. Think of Russia – or South Africa, where a boycott helped to end apartheid. It's the only weapon we have in civil society.

Pay rises vary according to union membership

● Which trade union university and university college employees belong to has had a direct impact on their salaries in 2023. Members of the Norwegian Confederation of Trade Unions and the Confederation of Vocational Unions have received a universal pay rise of 31,000 kroner, whereas members of the Confederation of Unions for Professionals and the Federation of Norwegian Professional Associations have had increases of up to 7.4 percent. Clearly, those on low incomes gain less from a pay rise in percent, while those on high incomes gain more. Little was given in individual increases this year.

More people in permanent positions

● The government has asked universities to hire more staff on permanent contracts. According to figures from the Database for Statistics on Higher Education (DBH), some universities and colleges have shown a slight improvement, with altogether 11.12 percent temporary staff in 2022 and 10.54 percent in 2023. Yet there are big variations between institutions. The University of Oslo has most temporary staff, dropping from 14.71 percent last year to 14.27 percent this year. Statistics are based on the institutions' annual reports to DBH and show full-time equivalents on the count date of 1 October.

NY OPPDAGELSE

KAN REVOLUSJONERE FISKEHELSEN

Forskere ved Universitetet i Oslo har funnet et organ som potensielt kan revolusjonere forståelsen av sykdom i fisk. Organet har fått navnet neumasisk lymfoid organ. – Denne oppdagelsen gjør at vi kanskje kan få nye fiskevaksiner, behandlingsmetoder og diagnostisering av sykdom, og en bedre forståelse av enkelte fiskesykdommer. Det er viktig for oppdrettsnæringen, siden vi også finner dette nye organet i laks, sier forsker Julien Resseguier.

NÆRINGS LIV

Fall i SkatteFUNN

■ For å stimulere til forskning i næringslivet ble det i 2002 innført en ordning som gir skattefradrag for bedrifter med forskningsprosjekter, SkatteFUNN. Økonomiprofessor Karen Helene Ulltveit-Moe var i sin tid med på å foreslå ordningen. I en kronikk i Dagens Næringsliv skriver hun at ordningen kanskje har vært «en for stor suksess». Hun er bekymret over den store økningen i antall bedrifter som mottar statsstøtte. De siste par årene har vi brukt rundt 14 milliarder kroner årlig på tilskudd, hvis koronakompensasjonen holdes utenfor. SkatteFUNN utgjør mer enn en tredjedel av denne støtten, skriver hun. Men kanskje hun ikke trenger å være altfor bekymret. Ferske tall fra Statistisk sentralbyrå viser nemlig at antallet SkatteFUNN-søknader har gått ned hvert år siden 2017, og aldri har det samlede skattefradraget gått så mye ned som i 2022. I fjor hadde 4159 bedrifter aktive prosjekter med finansiering fra SkatteFUNN. Det tilsvarte fradrag på totalt 4,66 milliarder kroner og var en nedgang på 10 prosent fra året før.

FOTO: KJETIL REE, CC BY-SA 3.0

ARKTISK FORSKNING

UiT på andreplass

■ UiT Norges arktiske universitet har som ambisjon å være verdensledende innen arktisk forskning, ifølge egen strategi. Det klarer de ganske bra. Med 2956 publikasjoner på området de siste seks årene er de nest størst i verden. Kun det russiske vitenskapsakademiet med sine 6645 publikasjoner har levert flere. Det viser rapporten «Arctic Research Trends – Bibliometrics 2016–2022», som er utarbeidet av UArctic Thematic Networks og baserer seg på data hentet fra databasen Scopus.

FOTO: UiT/DAVID JENSEN

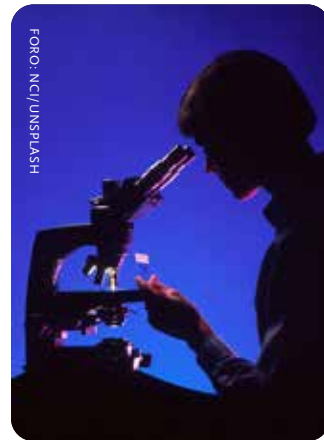

FOTO: NCI/JUNSPASH

KREFTFORENINGEN

Storsatsing på kreftforskning

■ Kreftforeningen ga nylig 220 millioner kroner til forskning i det som er deres suverent største forsknings-tildeling noensinne. I fjor delte de ut 193 millioner kroner. 28 forskere innen kreftmedisin har fått opp mot 8 millioner kroner. Blant dem er Maria K. Andersen ved NTNU, som får 8 millioner kroner til å forske på prostatakreft. – Jeg fryktet at jeg måtte gi opp forskningen. Jeg skulle faktisk i et jobbinntervju om en administrativ jobb om noen få dager. Nå kan jeg avlyse den avtalen, sier hun.

FORSKNINGSFOND

MDG kritiserer kutt

■ Regjeringen foreslår i statsbudsjettet å legge ned de regionale forskningsfondene. Fondene lyser ut midler til lokale forskningsprosjekter i offentlig og privat sektor. MDG-nestleder Ingrid Liland mener regjeringen kutter i forskning som bidrar til grønn omstilling. Hun benyttet selv seg av ordningen da hun tidligere jobbet i et oppstartselskap som utvikler romfartsteknologi. Hun forteller at midlene var viktige i starten. – Fylkeskommuner rundt i landet kjenner regionene bedre enn staten, de må ha muskler til å støtte næringsutvikling i sin region, sier hun.

Flere faste stillinger

■ Regjeringen har bedt universitetene ansette flere i faste stillinger. Ifølge den ferske statistikken fra Database for statistikk om høyere utdanning (DBH) har noen av universitetene og høyskolene skjerpet seg ørlite grann, fra totalt 11,12 prosent midlertidig ansatte i fjor til 10,54 prosent i år. Det er imidlertid store variasjoner mellom institusjonene. Universitetet i Oslo har størst midlertidighet, men med en liten nedgang fra 14,71 prosent i fjor til 14,27 prosent i år. Statistikken er basert på institusjonenes årlige innrapportering til DBH og viser årsverk på talletidspunktet 1. oktober.

– Nå står det om å mobilisere hele regjeringen til en sterkere forskningsinnsats, sa statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel på Forskningspolitisk seminar.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

FORSKNINGSPOLITIKK

OVER FOR SEKTOR-PRINSIPPET?

Sektorprinsippet for forskning ble innført av Trygve Brattelis Ap-regjering på 70-tallet. Siden har hvert departement hatt ansvar for forskning innen sitt felt. I tillegg til Kunnskapsdepartementet finansierer Nærings- og fiskeridepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet mye forskning. Nå kan det bli slutt på dette, ifølge statssekretær i Kunnskapsdepartementet, Oddmund Løkensgard Hoel. – Den siste tiden har flere reist spørsmål om det er på tide å se om prinsippet står seg i møte med dagens tverrsektorielle utfordringer, sa han på Forskningspolitisk seminar.

FOTO: NFD

KLAGENEMND

Ny fuskeleder

■ I september kastet forsknings- og høyere utdanningsminister Sandra Borch (Sp) lederen for Felles klagenemnd, Marianne Klausen. Kunnskapsdepartementet hadde oppnevnt den tidligere lederen i tre perioder, selv om man kun kan sitte i to. I tillegg viser det seg at to studentrepresentanter har vært ugyldig oppnevnt. Nå har professor emeritus i rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen, Ernst Nordtveit, blitt utnevnt til ny leder. Felles klagenemnd skal også behandle vedtak fattet i perioden med ugyldig oppnevnte medlemmer på nytt.

BUDSJETTFORHANDLINGER

SVs prioriteringer

■ SV og regjeringen har satt 28. november som frist for å komme til budsjettenighet. Økt studentstøtte, forskning på det grønne skiftet og byggestart for Griegakademiet i Bergen står blant annet på lista til SV. Hvis SV får det som de vil, blir studiestøtten økt med 20 prosent, altså 2500 kroner. – Studentene kan ikke være avhengige av å ha mamma og pappa som kan vippse 5000 kroner i måneden for å dekke halve husleia. Da har vi ikke lik rett til utdanning i Norge, sier utdanningspolitisk talsperson Grete Wold til NTB.

FOTO: SV

To skritt fram og ett til siden

Miljøteknologi som verden sårt trenger blir utviklet på Tiller i Trondheim. Norge og Kina samarbeider fortsatt om forskning, men med forbehold.

AV ASLE OLAV RØNNING

En metode for CO₂-fangst utviklet i et SINTEF-ledet prosjekt kan bidra til å redusere globale klimautslipp. – Teknologien kan bygges inn i nye varmekraftverk, forklarer seniorforsker Nils Erland L. Haugen. Løsningen, som blir oppskalert i Kina, er utprøvd i SINTEFs spesialbygde testanlegg på Tiller i Trondheim. Foto: Geir Mogen

industribyen Dayang i det vestlige Kina er et demonstrasjonsanlegg for CO₂-fangst under utprøving i stor skala. Teknologien er utviklet gjennom et internasjonalt samarbeid der norske SINTEF er en av partnerne. Metoden, som er prøvd ut på SINTEFs pilotanlegg på Tiller i Trondheim, er lovende.

– Jeg tror at det er et veldig stort potensial. Kina bruker mye kull i kraftproduksjonen. Denne teknologien ser ut til å egne seg veldig bra for kull eller biomasse som brensel, sier prosjektleder og seniorforsker Nils Erland L. Haugen i SINTEF Energi.

Den kinesiske økonomien, som har vokst kraftig gjennom fire tiår, står nå for verdens største utslipp av klimagassen CO₂. Samtidig har president Xi Jinping lovet at toppen i utslippene skal nås før 2030, og at Kina skal være karbonnøytralt innen 2060.

Da må det gjøres dramatiske kutt i utslippene fra kullkraftverk, og teknologien som er utviklet i det SINTEF-ledede prosjektet, vil være ett av flere mulige virkemidler. Prosessen, omtalt som Chemical Looping Combustion (CLC), er ikke ny, men den har ikke vært prøvd ut i denne skalaen tidligere.

Prosjektet kom i gang takket være 10 millioner euro fra EUs rammeprogram Horisont

2020, gjennom en utlysning der det var lagt vekt på samarbeid med kinesiske aktører. Finansiering fra Kinas vitenskaps- og teknologidepartement (MOST) bidrar til den pågående oppskaleringen. Kinesiske Tsinghua University og et stort statlig kinesisk engineeringfirma er blant deltagerne.

Haugen, som i forbindelse med dette prosjektet har vært fire ganger i Kina de siste åra, sier at det er stor interesse for CLC-teknologien.

– De vi snakker med, er veldig positive, sier han.

Samarbeid i støpeskjeen

CO₂-fangst-prosjektet går til kjernen av globale utfordringer og illustrerer at forskningssamarbeid med Kina kan være en vinn-vinn-situasjon. Vincent Fleischer, strategi- og kommunikasjonsdirektør i SINTEF, slår fast at det er i alles interesse at Kina tar i bruk den beste tilgjengelige teknologien for å få ned sine utslipp av klimagasser. Han mener CO₂-fangst-prosjektet er et godt eksempel på det.

Samarbeid med Kina oppfattes imidlertid som mye mer problematisk enn for bare få år siden, og prinsippene for samarbeid er i støpeskjeen.

– Generelt ønsker vi uttrakt internasjonalt samarbeid. Det er den raskeste veien til bærekraft. Men med den geopolitiske situasjonen vi har nå, må det skje på en ansvarlig måte, sier Fleischer.

Regjeringen har nylig lagt fram nye rådgivende retningslinjer for ansvarlig internasjonalt samarbeid innen forskning og høyere utdanning.

– Vi vil for enhver pris ikke slutte å samarbeide, men heller få på plass avtaler som er slik at det kan skje på en ansvarlig måte. Det er veldig bra at myndighetene utarbeider retningslinjer. Vi arbeider intenst med å utvikle retningslinjer internt og med å finne ut hva som er riktig praksis. Vi har ikke svaret ennå, sier Fleischer.

Tango for forskning

Tilsvarende utfordringer har mange norske forskningsinstitusjoner. Et søk i Norges forskningsråds prosjektbase for 2022 og 2023 viser at det er 99 pågående eller nylig avsluttede samarbeidsprosjekter. Samtidig er det mye mindre samarbeidsiver på norsk hold enn for bare få år siden.

Norge og Kina inngikk i 2008 en samarbeidsavtale om forskning og teknologi. Fra Norge ble avtalen underskrevet av forsknings-

Seniorforsker Nils Erland L. Haugen er prosjektleder for et EU-finansieringsprosjekt som bidrar til å overføre teknologi for CO₂-fangst til Kina. Et av Kinas ledende universiteter er blant partnerne. Foto: Geir Mogen

– Kina har gått fra å være et forskningsmessig utviklingsland til å bli en stormakt.

TORE FUREVIK, KLIMAFORSKER

og høyere utdanningsminister Tora Aasland (SV). Det som kom etterpå, kan kanskje beskrives som en såpeopera. Kort fortalt ville først begge, så ville ikke Kina, deretter ville begge igjen, og nå er reservasjonene tydelige på norsk side.

Tildelingen av Nobels fredspris til demokratiforkjemperen Liu Xiaobo i 2011 gjorde at kinesiske myndigheter reagerte kraftig og frøs alt formalisert samarbeid med Norge. Fem år etter kom Norge offisielt ut av «fryseboksen».

I 2017 kunne kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen (H) undertegne en felles handlingsplan om forskningssamarbeid med MOST. Hvert år mellom 2018 og 2021 ble det så gjennomført felles norsk-kinesiske utlysninger av forskningsmidler. Til sammen 300 millioner kroner ble fordelt til samarbeidsprosjekter fra norsk side, med en matchende sum fra Kina.

Universitetene lå heller ikke på latsiden. I 2018 landet forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø (V) i Beijing i et fly fylt av norske rektorer og forskningsledere. En rekke samarbeidsavtaler ble inngått.

Så kom covid, bekymring rundt akademisk frihet i Kina og uro for om forskningssamarbeid kan være en risiko i et hardere geostrategisk klima.

Handlingsplanen underskrevet av Torbjørn Røe Isaksen ble forlenget ut 2021, men er nå utløpt. Det har ikke vært nye fellesutlysninger med Kina. Avtaler Forskningsrådet og Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) har inngått, er også utløpt og ikke fornyet. Imens satser Kina stadig mer på forskning.

Fra utviklingsland til stormakt

Tore Furevik er klimaforsker og leder for Nansen senter for miljø og fjernmåling og har vært med i det norske forskningssamarbeidet med Kina i to tiår. Det begynte da Nansensenterets kinesiske samarbeidsinstitutt, Nansen-Zhu International Research Center, ble etablert i 2003. Daværende miljøvernminister Børge Brende (H) sto for den offisielle åpningen.

– Jeg har opplevd at Kina har gått fra å være et forskningsmessig utviklingsland til å bli

Forskningssamarbeid med Kina har vært et tema for en rekke statsråder: Tora Aasland (SV), Torbjørn Røe Isaksen (H), Iselin Nybø (V) og dagens forsknings- og høyere utdanningsminister, Sandra Borch (Sp).

FOTO: NTB/CORNELIUS POPPE, OLE BERG-RUSTEN, BEATE OMA DAHLE, ANNIKA BYRDE

en stormakt, fastslår Furevik.

I den første fasen besto mye av samarbeidet i å hjelpe de kinesiske partnerne med å bygge opp kapasitet.

– I starten var klimaforskningen i Bergen kommet betydelig lenger enn i Beijing. Nå er de på linje med oss, og på noen områder foran. Slik det er i mange forskningsfelt, sier Furevik.

Det felles forskningsfeltet er klimaforskning og bruk av observasjoner og klimamodeller for å forstå klimaendringene i Arktis, Europa og Øst-Asia og sammenhengen mellom regionene. Dette er grunnleggende forskning som går rett inn i rapportene til FNs klimapanel og forhandlingene mellom statsledere på de årlige klimatoppmøtene.

Publiseringssjopp

– I 2018 var det veldig stor stemning omkring ønsket om økt samarbeid med Kina. Mange universiteter lagde egne Kina-strategier, sier Furevik.

For klimaforskerne i Bergen betød økt satsing på samarbeid mellom Norge og Kina flere muligheter for å søke finansiering. Bergens-miljøet og deres kinesiske samarbeidspartnere fikk god uttelling i en fellesutlysning mellom Norge og Kina til samarbeidsprosjekter innen klima i 2021. Det betyr at klimaforskerne fortsatt har god finansiering av pågående prosjekter.

Fureviks beskrivelse av Kina som en forskningsmessig stormakt kan underbygges med en rekke analyser og rapporter. Et eksempel er tidsskriftet Natures indeks for publiseringer innen naturvitenskap. Indeksen bygger på publiserte artikler i 82 utvalgte internasjonale topp-tidsskrifter, som en indikasjon ikke bare på volum men også på «impact».

På Natures 2023-indeks, basert på tall fra 2022, gikk Kina for første gang forbi USA målt etter andel publiseringer. Andre rangeringer gir tilsvarende resultater.

– Det finnes områder der Norge skal være oppmerksom på at vi sitter på kunnskap som andre vil ha, og som vi av gode grunner skal være forsiktige med. Men på mange områder er Kina langt foran oss, og ofte verdensledende. Å utelukke samarbeid med land som

– Forskningens natur er å søke seg dit forskningen er god. Det vil skje uansett.

METTE HALSKOV HANSEN, VISEREKTOR OG KINA-FORSKER

FOTO: JARL&JORDAN, UIO

Kina vil Norge tape på, sier Furevik.

Furevik understreker at all forskningen de utfører, er basert på åpne datakilder og publikasjonskanaler.

– *Hadde dere ønsket tydeligere politiske signaler om at samarbeid er ønskelig?*

– Jeg vil si at det fungerer slik det er nå, men det er nok en del som vegrer seg for å samarbeide med Kina. Det er tyngre å få norske aktører til å engasjere seg i Kina, sier Furevik.

Lang behandlingstid

For noen forskningsmiljøer skaper den nye virkeligheten store praktiske utfordringer. Ida Westermann er professor og instituttleder ved Institutt for materialteknologi ved NTNU. Hun sier at forskningssamarbeid med Kina har blitt vanskeligere de siste åra.

Dette gjelder særlig begrensningene på innreise for utenlandske forskere. Westermann synes at det er vanskelig å forstå hva som ligger til grunn for avslag, og viser til saksbehandlingen i Utlendingsdirektoratet (UDI) og Politiets sikkerhetstjeneste (PST).

– Vi vet ikke hvilke regler UDI eller PST legger til grunn når vi søker om oppholdstillatelse, sier hun.

Begrensningene er hjemlet i regelverket for eksportkontroll. Det skal blant annet sikre kontroll med varer, teknologi og kunnskap som kan ha både militær og sivil anvendelse. Det er Utenriksdepartementet som har det overordnede ansvaret for å håndheve regelverket.

– Behandlingstiden er for lang. Vi har inne saker som det har tatt rundt 11 måneder å behandle. Det gjør det problematisk i saker

der vi trenger folk ganske kjapt. Det gjelder primært ph.d.-stillinger og postdoktorstillinger, der prosjektperioden er begrenset, sier Westermann.

Hun sier at instituttet også har hatt et tilfelle der en søknad om oppholdstillatelse først ble avslått med bakgrunn i eksportkontrollforskriften, men deretter godkjent etter anke.

– Det store problemet er at godkjeningsprosessen er så langvarig at de fleste har funnet seg en annen jobb før det er avklart, sier hun.

Det er imidlertid ikke slik at alt samkvem med Kina er stoppet. Instituttet har flere kinesere blant de ansatte, og de har også en utvekslingsavtale som inkluderer kinesiske forskere, gjennom en samarbeidsordning finansiert av Forskningsrådet.

– De som sitter og vurderer dette, har ikke den nødvendige tekniske kunnskapen om måten regelverket for eksportkontroll praktiseres på.
Foto: Geir Mogen

I 2017 ble kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen og Kinas minister for forskning og teknologi Wan Gang i Beijing enige om en «Joint Action Plan» for forsknings-samarbeid mellom Norge og Kina. Avtalen utløp i 2021 og har ikke blitt fornyet. Foto: Kunnskapsdepartementet/Uniforum

Statssekretær Rebecca Borsch (V) og minister for forskning og teknologi Wang Zhigang undertegnet i 2018 en samarbeidsavtale om forskning under det norske kongeparets besøk i Beijing. President Xi Jinping og kongeparet er blant dem som applauderer. Foto: Heiko Junge / NTB

Regjeringen har varslet et nytt regelverk og at det skal opprettes en egen etat for eksportkontroll underlagt UD. Flere forskningsinstitusjoner har spilt inn dette som en mulighet for løse opp i noen av flokene.

Mener forskningen finner en vei

Norske forskningsinstitusjoner blir også utfordret av et mer autoritært politisk klima i Kina. Mette Halskov Hansen er viserektor ved Universitetet i Oslo og professor i Kina-studier og har lengre forskningsopphold i Kina bak seg. Hun mener at utviklingen har vært negativ, og sier at innstramningene under Xi Jinpings ledelse også har gått ut over universitetene.

– Den linjen Xi har ført overfor universitetene, innebærer et veldig sterkt press for å

følge partiets linje, sier Hansen.

Hansen sier at det er en økt og mer sofistikert form for overvåkning enn tidligere. Spillerommet er mye mindre for forskere innenfor humaniora og samfunnsvitenskap enn innenfor naturvitenskap.

– De kinesiske forskerne som jobber med samfunnsvitenskap, vet veldig godt hva de kan snakke om og ikke kan snakke om offentlig. Slik har det alltid vært, men grensene er forskjøvet, sier hun.

Alt er ikke som før pandemien og den strenge nedstengningen. Det gjelder også akademia.

– Kinesiske universiteter ønsker i høy grad å tiltrekke seg utenlandske forskere og ph.d.-er, men de har ikke fått det til. Det er fortsatt færre utenlandske forskere enn før

pandemien, sier hun.

Hansen mener det er bra at det har blitt en større grad av bevissthet på norsk side om risikoen ved samarbeid med Kina. Hun ser det ikke som noe alternativ å stanse samarbeidet. Bortfall av handlingsplaner og fellesutlysninger på nasjonalt nivå kan ha en betydning, men Hansen er overbevist om at forskningssamarbeidet vil fortsette også uten slike virkemidler.

– Det er ikke avgjørende. Kina er en så sterk forskningsnasjon nå. Forskningens natur er å søke seg dit forskningen er god. Det vil skje uansett, sier hun. ●

– Bør Norge samarbeide mer med Kina innen forskning?

STÅLE ULRIKSEN
høgskolelektor ved FHS/
Sjøkrigsskolen.

– Det synes jeg ikke. Vi vet ikke hva forskningen kommer til å bli brukt til. Sivil forskning kan også brukes militært. Dette er også et moralsk spørsmål. Kina bygger seg opp til å bli en supermakt, driver etnisk rensing internt og utøver massiv overvåkning av egne innbyggere.

BENEDICTE CARLSEN
viserektor ved Universitetet
i Bergen.

– Vi trenger å samarbeide med Kina som en stor forskningsnasjon. Spørsmålet er imidlertid om vi greier å opprettholde samarbeidet. Vi har nye regler for eksportkontroll som gjør det mer krevende enn tidligere. Vi bruker mye ressurser på å opprettholde samarbeidet.

JAN IVAR KORSBAKKEN
forsker ved CICERO.

– Skal man oppnå de globale klimamålene, må man ha med Kina. Det er ofte vanskelig å forske på Kina uten å gjøre det sammen med kinesiske forskere. Dette er på grunn av at det ellers er vanskelig å få tilgang til data. Også av den grunn er forskningssamarbeid viktig.

FOTO: FHS, UIB, CICERO

– Fortsatt samarbeid

Statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel i Kunnskapsdepartementet forsikrer om at Norge skal samarbeide med Kina om forskning.

– Kina står for en økende andel av verdens kunnskapsproduksjon, og vi skal fortsette vårt forskningssamarbeid med Kina. Samtidig skal vi ha høy bevissthet om etiske og sikkerhetsmessige utfordringer, ikke minst på teknologiområdet, skriver Hoel i en e-post.

Han viser til at norske sikkerhetstjenester advarer om høy risiko for uønsket kunnskapsoverføring og etterretningsvirksomhet.

Hoel svarer verken ja eller nei på spørsmålet om Norge ønsker å fornye den felles handlingsplanen fra 2017, som nå har gått ut på dato. Han antyder at samarbeidet bør konsentreres om noen områder.

– Hvilke områder som vurderes som særlig aktuelle for samarbeid mellom Norge og Kina i årene som kommer, er et tema som vil bli diskutert med kinesiske myndigheter. Dette skjer i en felles arbeidsgruppe på administrativt nivå, der også norske institusjoner inviteres inn, skriver han.

Statssekretæren skriver at målet fra norsk side er å videreutvikle samarbeid på områder der Norge har en klar interesse av det, og samtidig avgrense samarbeid som Norge ikke er tjent med.

Kinas ambassade til Norge skriver i en e-post til Forskerforum at Kina og Norge alltid har hatt et godt vitenskapelig samar-

beid. Ambassaden skriver at forskere fra begge sider snakker positivt om erfaringer fra tidligere samarbeid, og har store forventninger om et framtidig samarbeid. I e-posten uttrykkes også håp om at det ikke skal legges begrensninger på internasjonalt samarbeid om forskning og teknologi.

Statssekretær Eivind Vad Petersson i Utenriksdepartementet svarer på kritikken om lang saksbehandlingstid for utenlandske forskere med å peke at trusselvurderinger fra PST framhever at utdannings- og forskningsmiljøer kan være mål for andre land som vil skaffe seg kunnskap til militære formål.

Han viser til at dette handler om nasjonal sikkerhet, men har samtidig forståelse for at institusjonene ønsker raske svar.

– Regjeringen er også opptatt av tempo i saksbehandlingen og at det blir tydelig hvilke fagområder som er regulert eller ikke. Derfor har regjeringen besluttet å opprette en ny etat for eksportkontroll og sanksjoner, skriver Petersson i en epost.

EU

FELLES ANBEFALINGER FOR KARRIERER

EU-kommisjonen har foreslått et sett anbefalinger for å håndtere dårlige arbeidsvilkår i akademien, inkludert lengre kontrakter og opplæring i ferdigheter som er nyttige utenfor universitetene. Planen er at EUs forskningsministre skal signere dokumentet 9. desember, men ifølge Science Business etterlyser universitetene en anerkjennelse av strukturelle utfordringer og detaljer om implementering.

USA

Antirasistisk ornitologi

■ Yuccatrupial heter fuglen på norsk, fordi den lever av og på yuccaplanter. Men i USA, der den hekker, er den oppkalt etter borgerkrigsgeneralen Winfield Scott, som så til at urfolk ble forvist fra landområdene sine. Derfor vil The American Ornithological Society gi nytt navn til denne og rundt 80 andre fugler som på engelsk er oppkalt etter personer forbundet med rasisme eller kvinneforakt, skriver Science.

RUSSLAND

Ønsker forskningscenter på Svalbard

■ Russland planlegger å bringe nytt liv i verdens nordligste spøkelsesby, Pyramiden på Svalbard, med et nytt vitenskapssenter. India, Tyrkia, Kina, Brasil og Thailand skal være interessert i dette arktiske utdannings- og forskningssamarbeidet, skriver The Barents Observer. Kina og India er allerede til stede i forskningsmiljøet i Ny-Ålesund, men kan være interessert i å utvide. Seniorforsker Andreas Østhagen ved Fridtjof Nansens Institutt advarer om at Russland også kan bruke et slikt forskningscenter til etterretning.

VERDEN

Over 400 angrep på akademisk frihet

■ Regjeringer og universiteter må samarbeide for å bekjempe en global bølge av angrep mot høyere utdanning, ifølge Scholars at Risk (SAR), en organisasjon som fremmer akademisk frihet. I årets «Free to Think»-rapport har de registrert 409 angrep mot forskere, studenter og institusjoner i 66 land og territorier.

– Det siste året har det vært målrettede forsøk på å undertrykke uenighet og begrense fri meningsutveksling, skriver SAR-leder Robert Quinn. Han nevner både iranske myndigheters voldsbruk for å undertrykke studenters deltakelse i «kvinne, liv, frihet»-bevegelsen og en betydelig strøm av lovforslag i USA for å begrense undervisning i kontroversielle emner.

UNGARN

Museum sjekket ikke ID – direktør avsatt

■ En lov i Ungarn forbyr å vise fram homoseksualitet til mindreårige. Det førte til at Ungarn satte 18-årsgrense på utstillingen World Press Photo fordi den viste bilder fra et sykehjem for eldre LHBT-personer på Filippinene. Nasjonalmuseet i Budapest, som huset utstillingen, oppfordret til at bare personer over 18 år skulle besøke utstillingen, men ville ikke sjekke de besøkendes identitetspapirer, skriver the Guardian. Ungarns regjering svarte med å avsette museumsdirektør László Simon.

FOTO: CC / ANDY REAGO & CHRISSEY MCCARRREN.

FOTO: VINCE OXJUNSPASH

SINGAPORE

Ingen seire for studenters oljemotstand

■ I seks år har singaporske studenter i Students for a Fossil Free Future (S4F) jobbet for å få universitetene til å bryte med de store oljeselskapene. Men de har hatt lite framgang, skriver nettavisen Eco-Business. I noen tilfeller er båndene heller styrket. Ingen universiteter har imøtekommet hovedkravet, en datofestet plan for å trekke ut investeringer i fossile brennstoff. Det er dessuten like mange oljerepresentanter i universitetsstyrene nå som for fire år siden. Shell og ExxonMobil har store raffinerier i Singapore og har vært avgjørende for landets økonomi de siste 50 årene.

Operaen er inspirert av Macchiarini-skandalen, men gjengir ikke historien.

FOTO: COTEBORGSOPERAN/ LENNART SJÖBERG

SVERIGE

OPERA OM FORSKNINGSSKANDALE

I 2017 havnet kirurgen Paolo Macchiarini ved Karolinska Institutet i medienes søkelys fordi det ikke gikk like bra med pasientene som hadde fått hans syntetiske luftrør, som han hevdet i vitenskapelige artikler. Sju av de åtte pasientene døde. Nå får skandalen også plass i fiksjonen gjennom den nyskrevne operaen «Mytomania» som settes opp på Göteborgsoperan, skriver Universitetslæreren. Operaen handler om Francis, en kirurg som har oppnådd stjernestatus takket være sin banebrytende forskning. Men Francis' liv er et luftslott, forskningen er en bløff, og pasienter dør. Samtidig går han i parterapi med sin kone og innleder et forhold med terapeuten.

ISRAEL/PALESTINA

Elleve universitetsbygninger krigsskadet

■ Etter én måned med israelsk krigføring mot Gaza-stripen var 427 studenter og tolv universitetsansatte drept, ifølge en oppdatering fra det palestinske departementet for forskning og høyere utdanning datert 6. november. Ni universitetsbygninger på Gaza og to på Vestbredden er ødelagt eller skadet. Studenter på Vestbredden har hatt fjernundervisning siden Hamas' terrorangrep 7. oktober, og på Gaza har det ikke vært undervisning i perioden, ifølge University World News. Også i Israel er forskning og undervisning redusert fordi utenlandske studenter forlater landet og både studenter og ansatte er innkalt til militæret.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

DANMARK

Fire av ti forskere fra utlandet

■ 43 prosent av forskerne ved danske universiteter har et annet statsborgerskap enn dansk. Internasjonalisering er generelt velkommen, ifølge de fleste, men utviklingen skaper også en rekke problemer med å sikre den danske arbeidsmarkedsmodellen og en rettferdig fordeling av undervisning og andre arbeidsoppgaver mellom danske og utenlandske ansatte, skriver danske Forskerforum. Tre universiteter har et flertall av utenlandske forskere, men danskene har fortsatt et flertall av de faste stillingene også der de samlet sett er i mindretall.

Når ikke politikerne tenker i tusenårsperspektiv,
må i alle fall forskerne gjøre det, mener Anders Goksøyr.

Evighetens perspektiv

Marintoksikolog **ANDERS GOKSØYR**
i samtale med Bår Stenvik | Foto: Paul S. Amundsen

Anders Goksøyr¹ har parallelt med tiden på universitetet brukt mye tid på formidling. Han har skrevet bøker om DNA og genteknologi og med jevne mellomrom uttalt seg i pressen om ulike miljøgifters effekt på fisk og fjord. På spørsmål om engasjementet sitt bruker han faktisk ordet «kall».

– Eller en slags borgerplikt – at man skal følge de interessene man har, og bidra med kunnskap til det man føler er viktig.

– Ordvekslingen om gift og grenseverdier i fisk er spesiell, fordi kunnskapen har vært i stadig endring?

– Noe av det første jeg sier til studentene, er at de ikke skal stole på veilederen sin. De er hele tiden nødt til å finne ut om ting virkelig er sånn som man sier. Og når det gjelder grenseverdiene, har vi sett gjentatte ganger de siste årene at de flyttes nedover, både for fluorforbindelser og dioksin. For enkelte perfluorerte stoffer² har grenseverdiene blitt satt ned til mindre enn en tusendel av tidligere. Og for dioksinene hadde vi en rapport fra VKM i 2014³ som sa at man kunne spise laks hele uken. Men det viste seg seks år senere at grenseverdien måtte settes ned til en fjortendel. Basert på den nye kunnskapen kan du egentlig bare spise fet fisk to ganger i måneden – og det er bare om du ikke regner med dioksinene du får i deg fra andre kilder. Men i den nye VKM-rapporten har vi også veid nytteverdien av å spise fet fisk opp mot risikoen, så vi er ikke fullt så strenge.

– Skal du pålegge 100 eller 1000 generasjoner framover å måtte overvåke det vraket, da er det også en kostnad.

¹ Født i 1957, professor i biologi (marin miljøtoksikologi) ved Universitetet i Bergen, sønn av Jostein Goksøyr (1922–2000), som var professor i mikrobiologi samme sted. Har skrevet bøkene *Genenes tidsalder* (1994) og *DNA. Det mystiske arvestoffet* (2000). Gründer av Biosense Laboratories i Bergen og var instituttleder ved Institutt for biovitenskap 2010–2016. Har publisert mer enn 200 vitenskapelige artikler, som er sitert ca. 12 000 ganger.

² Perfluorerte stoffer består av molekyler som er bygd opp av kjeder av karbonatomer omgitt av fluoratomer. De gir nyttige egenskaper til for eksempel teflonpanner, brannskum og impregnerte tekstiler, men har også vist seg å være svært helse- og miljøskadelige.

³ Rapporten fra Vitenskapskomiteen for mat og miljø (VKM) som i 2014 la grunnlaget for de kostholdsradene som norske helsemyndigheter har gitt om fisk, men som ble revidert i 2022.

– Du har sagt i et tidligere intervju at «det kan være ubehagelig å diskutere laks»?

– Olje- og lakseindustrien er samfunnsbærende næringer i Norge – viktige for statsinntektene, arbeidslivet og lokalsamfunnene. De har en sterk stemme som det er vanskelig å si imot.

– Hvordan? Har du merket noe personlig ubehag?

– Jeg kjenner andre som har fått gjennomgå på verre måter enn meg. Jeg har bare fått noen sure Facebook-kommentarer fra venner som har havnet i laksenæringen, om at jeg er «imot fiskeoppdrett». Man blir fort stemplet som en fiende av næringen, men som instituttleder her har jeg hatt ansvar for et studieprogram i havbruk og akvakultur og utdanning av fiskeveterinærer. Jeg tror de fleste som er engasjert i feltet, vil utvikle næringen til å bli bærekraftig og levere sunn og god mat til oss. Jeg er ikke opptatt av å få laksen ut av merdene, men av å få miljøgiftene ut av systemet.

– Og da mener du hele økosystemet?

– Ja. For å ta et eksempel: Det siste prosjektet vi har fått her, handler om sjøpattedyr. Spekkhoggere og isbjørn lever langt mot nord og har ikke noen lokale kilder til forurensning – likevel er de blant de mest forurensete dyrene i verden. Det skyldes blant annet PCB, polyklorerte bifenyl, som er blant de gamle stoffene som fikk mye oppmerksomhet i kjølvannet av Rachel Carsons bok *Den tause våren* fra 1962⁴, og som vi har hatt forbud mot siden 1980. De havner fortsatt i kroppen til en intetanende spekkhogger som spiser sin sild og sin nise i Hardangerfjorden. Forskningen tyder på at flere av bestandene står i fare for å dø ut på grunn av effektene på immunforsvaret og reproduksjonsevnen deres. Da burde vi ikke bare tenke på hvorvidt disse stoffene ligger under grenseverdiene for oss mennesker. Om vi godtar lave nivåer i produktene vi spiser, går giftene gjennom oss, tilbake til naturen, gjennom hele næringskjeden opp til sild og nise, og fortsetter å hope seg opp i de store pattedyrene.

– Kan vi stoppe det?

– Laksenæringen kan i alle fall bidra. De lager fiskeolje og fiskemel som delvis brukes til fôr i oppdrettet og delvis på andre områder. Vi burde få til en global kampanje for å få disse stoffene ut av all fiskeolje og alt fiskemel – og fiskeavfallet også. Miljøgiftene kan trekkes ut og deretter brennes ved høye temperaturer, sånn at de forsvinner. Det ville sikkert ta lang tid før stoffene forsvant fra hele systemet, men det hadde vært fint om noen i det minste kunne regne litt på det og finne ut hva som skulle til.

– Men det betyr at også spørsmålet om hvorvidt vi skal få renere fiskekjøtt, egentlig handler om pris?

– Ja, teknologien finnes. Vi kan sammenligne med utgiftene ved for eksempel å bygge en oljeplattform. Det koster vel 50 milliarder kro-

⁴ Carson gjorde i boka *Den tause våren* verden oppmerksom på skadene forårsaket av plantevernmidler som DDT, noe som førte til ny tenkning om miljøgifter.

■ Anders Goksøyr's favorittfisk er torsken, som han har forsket på hele sin karriere og ønsker å gjøre mest mulig giftfri.

ner eller noe sånt, og den skaper ikke noen verdi før den begynner å pumpe olje. Men det sitter mye lenger inne å bygge infrastruktur for å få fram god forskning og ikke minst fjerne konsekvensene av det vi har gjort galt tidligere. Men jeg mener det må være en like god investering som å bygge en oljeplattform. Og i disse dager – bedre.

– Problemet er kanskje at slike investeringer må ses i hundreårs-perspektiv, mens både næringsliv og politikere tenker i kortere perioder?

– Det er vel rundt fire år.

– Ligger det da et ekstra ansvar på akademia for å tenke mer langsiktig?

– Jeg har vært litt innom dette innen bioetikken, som jeg er blitt involvert i undervisningen av her på instituttet. Der snakker vi blant annet om framtidsetikk. I dag har vi en tradisjon for å tillegge følgene av dagens beslutninger mindre og mindre verdi jo lenger inn i framtida de ligger. Men da gjør vi en urett mot framtida.

– Du har vært engasjert i saken om en tysk ubåt⁵ som ligger på bunnen av fjorden ved Fedje, full av kvikksølv. Der vil politikerne helst dekke den med betong, sand og grus, mens du mener at den må heves. Handler også det om at vi er blinde for utgifter som kommer om to hundre år?

– Der kan vi snakke om tusen år og mer til. Kvikksølv er et grunnstoff, som vil vare nærmest evig, mens moderne betong kanskje holder 50–100 år. Skal du pålegge 100 eller 1000 generasjoner framover å måtte overvåke det vraket, da er jo det også en kostnad, som ikke blir mindre for hvert år som går.

– Det er vel uvant for dagens politikere å tenke like langt inn i framtida som slaget på Stiklestad er i fortida?

– Ja, men det er jo mulig. Jeg leste nylig en roman av Kim Stanley Robinson: *The Ministry for the Future*⁶. Den var veldig god, og handler nettopp om at vi trenger noen som passer på framtida. I romanen blir det nedsatt et eget FN-organ som skal ivareta interessene til kommende generasjoner.

– Jeg synes Arbeiderpartiet svikter akademia.

– Tror du virkelighetens norske politikere kan gjøre noe slikt?

– De som styrer dette landet, har dessverre lite kunnskap om og kjennskap til forskning, sammenlignet med andre land. Nå har vi en høyere utdanningsminister som er jurist, før det hadde vi en bonde og oljeinvestor. Jeg likte bedre Torbjørn Røe Isaksens mer åpne og intellektuelle tilnærming, selv om jeg aldri har stemt Høyre. Jeg synes Arbeiderpartiet svikter akademia, særlig ved å overlate feltet til Senterpartiet. Hvis man ser litt rundt til USA, England og andre europeiske land, holder mange av regjeringene seg med et

⁵ Den tyske ubåten U-864 ble senket i 1945, lastet med blant annet 65 tonn kvikksølv til våpenproduksjon. Flere regjeringer og utvalg de siste tiårene har vurdert hva som skal gjøres med vraket, og vekselvis konkludert med heving og tildekking. En anbefaling om heving av lasten ligger nå til vurdering hos regjeringen.

⁶ Boka kom ut i 2020 og handler om hvordan menneskeheten takler miljøproblemer sine fra år 2025 og framover. Den er blitt omfavnet av miljøvernere som Bill McKibben, og en mainstream-figur som Barack Obama framhevet den som en av sine favorittbøker i 2020.

vitenskapelig råd eller en chief scientist. Jeg tror det hadde hjulpet om vi tok oss råd til det.

– Hva med industriens rolle når det gjelder miljøgifter?

– Industrien er opptatt av å finne den enkleste utveien: Får du et forbud mot et giftstoff, så erstatter du det med et annet stoff, som ligner, men som ikke er dekket av forbudet. Dermed har det kommet masser av erstatningsstoffer som senere viser seg å være vel så skadelige som dem de erstattet. Nå får du en plastflaske som reklamerer med at den er «Bisfenol A-fri». Men det man ikke sier, er at plasten i stedet inneholder bisfenol F eller S eller B eller P.

– Det er sånne hormonhermende stoffer som du har forsket på i doktorgraden din?

– Hovedfaget og doktorgraden min handlet blant annet om biomarkører hos fisk, endringene i ulike proteiner og enzymesystemer og hvordan vi kan måle dem og si om fisken har vært utsatt for forurensning, for eksempel fra slike hormonhermere⁷. Det som skjer når fisk får i seg noen av disse stoffene, er for eksempel at hannfisken begynner å produsere egg. Du får en feminisering av fisken. Det var mye oppmerksomhet rundt dette fenomenet i Europa på 1990-tallet, blant annet fordi det i elvene i Europa, England først og fremst, var masse feminiserte hannfisk med rogn.

– Dette var også utgangspunktet for ditt eget gründer-eventyr?

– Jeg hadde en idé om at denne kunnskapen kunne brukes til noe fornuftig, så vi fikk noen penger til bedriftsetablering fra et program i Forskningsrådet. Jeg pantsatte huset, og vi startet Biosense Laboratories AS, som utviklet tester som kunne si om fisk hadde fått i seg for eksempel hormonforstyrrende stoffer. Men etter fem–seks år trakk de såkalte langsiktige investorene seg ut fordi inntjeningen lot vente på seg. Vi var tidlig ute med produkter som det ikke var et marked for. Industrien var ikke pålagt å gjøre disse testene, men etter hvert har det kommet pålegg om noen av dem.

– Har du hatt noen etiske bekymringer om rolleblanding med universitetsjobben din?

– Ja, det er det viktig å være bevisst på. I de første årene etter oppstarten syntes jeg det var riktig å skape et skille mellom det jeg gjorde som universitetsansatt, og mitt eget selskap. Jeg tok derfor ut permisjon i fem år. Nå er selskapet skalert ned til tre–fire ansatte, og jeg følger opp noen av de spørsmålene vi ikke fikk utforsket der, i forskningen. Noen ganger har vi brukt noen av testene Biosense leverer, og da må dette selvfølgelig godkjennes høyere opp og noen andre bestille dem.

– Hvilke spørsmål er det du utforsker nå?

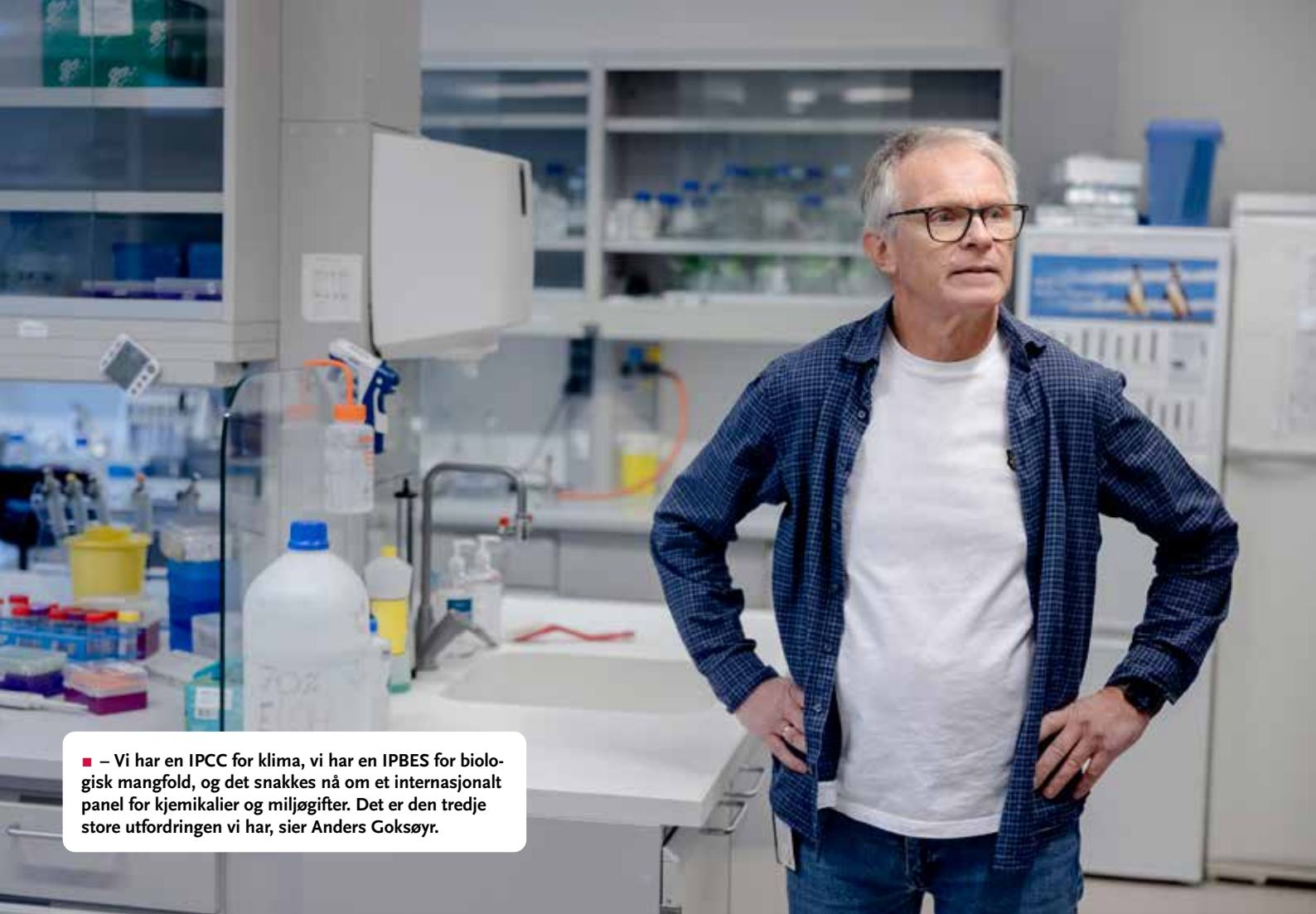
– Et eksempel er XENONSENSE-prosjektet, som er bevilget gjennom Forskningsrådets Samarbeidsprosjekt for teknologikonvergens. Der prøver vi å finne ut hvordan vi kan slutte å bruke dyr i forsøk og i stedet gjøre forsøkene med proteiner som er i stand til å snuse seg fram til miljøgifter, i form av en biosensor⁸. Man kunne jo sagt at det var en bedriftsoppgave å finne slike løsninger, men ingen bedrifter satser på et marked som ikke finnes, og det er tross alt et forskningsbehov jeg mener at samfunnet har et stort ansvar for å dekke. Her til lands har forskning på toksikologiske mekanismer og miljøtoksikologi dessverre dårlige kår. Norge er en sinke.

– Hvorfor?

– Jeg tror det handler om vår manglende evne til å åpne opp en del av disse programmene våre i Forskningsrådet. Jeg satt i to perioder i et programstyre i Forskningsrådet. Min opplevelse er at sektor-tenkningen fører til veldig snevre utlysninger som ikke åpner opp for innovativ tenkning. Noen av disse utlysningene, blant annet for havbruksforskning, har vært veldig konkrete på spørsmål av typen «nå skal man løse hysens produksjons- og eggkvalitet». Det handler om å løse de problemene man vet man har i dag.

⁷ For dette arbeidet fikk Goksøyr i 1989 Meltzerprisen for yngre forskere.

⁸ I dyrevernssammenheng hører dette inn under de såkalte «R-ene»: replacement, reduction og refinement, og har som mål å redusere antall dyr som brukes i forskning.

■ – Vi har en IPCC for klima, vi har en IPBES for biologisk mangfold, og det snakkes nå om et internasjonalt panel for kjemikalier og miljøgifter. Det er den tredje store utfordringen vi har, sier Anders Goksøyr.

- Men for å studere miljøgiftproblemet hadde det kanskje også hjulpet om noen hadde laget et program rettet spesielt mot toksikologi?
- Ja. Eller *miljøhelse*, et overordnet begrep som vi hadde et program for tidligere. Da kunne man også se bredere på aspekter som dette med fruktbarhet og – jeg vet ikke om jeg tør å nevne det på grunn av transdebatten.
- Hva da, mener du?
- Er det en grunn til at flere og flere er kjønnsinkongruente? Vi ser det i fisk, og vi ser det i andre dyr.
- Du mener at når hormonhermere i miljøet bidrar til kjønnsinkongruens i dyr, hadde det vært et opplagt forskningsspørsmål å undersøke om de påvirker mennesker også?
- Det er en litt skummel debatt å ta opp, men jeg kan vel stå inne for å stille spørsmålet. Uansett ser man en sammenheng med tidlig fødsel, overvekt hos nyfødte og endringer i ulike sykdomsbilder som diabetes og kreft, for eksempel testikkelkreft hos gutter.
- Er det ikke egentlig overraskende at et globalt fenomen som forårsaker endringer i den menneskelige fysiologien og sykdomsbildet, ikke har ført til et større politisk press for mer forskning? Det er jo mange som vil bevilge penger til å «løse kreftgåten»?
- Slike store satsinger skal helst ha en eller annen positiv oppside, som en forretningsidé eller en ny kreftmedisin, men når det gjelder miljøgifter, vil vi studere det negative og få disse sammenhengene belyst. Dessverre ser ikke alle at denne typen kunnskap senere kan ha en stor positiv effekt på folkehelsen.
- Er det også berøringsangst for å undersøke biologiske faktorer som kan påvirke psykologiske og sosiale tendenser?
- Med koblingen til kjønnsdysfori tror jeg kanskje det kan være litt

berøringsangst, men ikke koblingen til alle de andre ulike helseutfallene som er koblet til eksponering av miljøgifter, som hormonforstyrrelser og metabolske forstyrrelser.

– Altså fedme, diabetes og slikt?

– Ja.

– De plagene er jo en type samfunnsproblem som burde kunne utløse forskningsmidler?

– Ja, absolutt, og jeg synes det er viktig. Min egen forskningsinteresse har i utgangspunktet vært preget av en type anti-antroposentrisme. Jeg har jobbet med fisk og andre dyr i naturen og ikke vært så opptatt av at ting skal handle om mennesker hele tiden.

– Så du er litt motvillig til å argumentere med hva som kan være nyttig kunnskap for mennesket?

– Ja.

– Fra et dypøkologisk⁹ ståsted?

– Mer moralfilosofisk. Det er mange nok som er opptatt av det medisinske og menneskelige aspektet. Og hvis alt blir antroposentrisk, så er det etisk feil. Samtidig ser jeg jo at vi er en viktig del av naturen. Og at mye av det vi gjør på fisk og andre dyr, er overførbart til mennesker.

– Men man kan også være litt strategisk?

– Ja. Hvis du vil ha penger til forskning, må du kunne begrunne nytteverdien. Siden politikerne har problemer med å skjønne at grunnforskning er nyttig, er kanskje det smarteste en kombinasjon av å følge sine hovedinteresser og å være åpen for andre impulser – og så smøre på med noen strategiske, opportunistiske sidespor. ●

⁹ Posisjon, ofte forbundet med filosofen Arne Næss, som handler om å se mennesket som en del av naturen på linje med alt annet liv.

Keramikkens hemmeligheter

Med 150 kilo leire hver kan Gunhild Vatns studenter bygge skulpturer som er større enn dem selv.

TEKST OG FOTO: JULIA LOGE

Hvordan kan overflaten understreke formen? Kunsthøyskolestudentene Anna Melbye og Tessa Kraner glatter møysommelig ut alle spor av pølseteknikken.

FORSKER: Gunhild Vatn
PROSJEKT: CRAFT – Activating Pedagogy for Ceramic Education Futures
METODE: kunstnerisk utviklingsarbeid
UUNNVERLIG VERKTØY: hender

Byggetorget på Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO) er stillere enn de fleste lesesaler. Ti–tolv studenter sitter og står, og de jobber konsentrert med omtrent like mange byggverk. Hender ruller leire til pølser, barbeinte føtter trykker store leirblokker flate, leirete tommer glatter overflater. Alt nesten uten en lyd.

Litt bortenfor snor trappene seg flere etasjer nedover i ovnsrommet. Her er det ikke like stille. En stor ovn durer, nå står den til nedkjøling. Ovnene kan komme opp i 1300 grader og smelte melkebleke glasurer skinnende svarte. Luften i rommet er tørr og varm. Store og små ting står til tørk, langs en vegg står et badekar i leire, på noen hyller tørker glasur-prøver.

Den største ovnen er så stor at rommet er spesialbygget for å gjøre plass til den. Mens de mindre keramikkovnene åpnes med dører, er denne som en stor kasse som senkes ned over byggverkene. Inni den er det plass til tre meter høye skulpturer. I denne største ovnen venter en skulptur. Ikke tre meter høy, men fortsatt så stor at det krever et sett egne tekniske kunnskaper å bygge den.

Det er ikke mange utdanningsinstitusjoner som har så store keramikkovner, forteller professor Gunhild Vatn. Til et internasjonalt prosjekt som handler om å ta vare på keramikkkunnskap, er derfor videoen BIG, som beskriver hvordan man bygger stort i keramik, et av KHiOs viktigste bidrag (se faktaboks).

Vatn har alltid jobbet med det tredimensjonale, om enn i mindre format enn det studentene hun underviser nå, gjør, men prinsippene er de samme.

– En ting er å lære det tekniske, men veldig mye av det jeg gjør, lærerens oppgave, er å øve studenten i å se og forstå form, sier Gunhild Vatn.

Formale problemstillinger

Studentene i byggetorget går på bachelor i keramik, og nå får de forme sine første store skulpturer. For Lisa Marie Hovden er det første gang hun jobber realistisk. En

CRAFT – Decoding Ceramics

- treårig samarbeid mellom UAL University of the Arts London, NOVA University of Lisbon, UMPRUM Academy of Arts, Architecture and Design i Praha, KHiO Kunsthøgskolen i Oslo og Weissensee Kunsthøgskole i Berlin
- finansiert av EU-programmet Erasmus+
- fra KHiO er kunst og håndverk-avdelingen ved professor Gunhild Vatn og førsteamanuensis Trine Wester de ansvarlige
- Resultatet av prosjektet er et nettsted med kart med museer, kunstnere og andre kilder til keramik kunnskap, og tekst/video som dokumenterer spesialistteknikker og -prosesser

underkropp er nesten klar, etter hvert skal den få overkropp og et hode med fløyte i, noe som forvandler det hele til en interaktiv lydinstallasjon. Men først må detaljene på plass. Boxeren, med stoffets rynker og bretter, tok én dag, nå har hun jobbet i tre dager med foten.

– Den er fortsatt ikke helt der, konstaterer hun.

Fra de keramikksansattes felleskontor har Vatn utsikt ned til de byggende studentene.

– Veldig mye av opplæringen handler om å diskutere formale problemstillinger, sier hun.

– Sånn som hun som sitter med foten sin. Hun øver seg på å faktisk se form. Hvor lange er tærne i forhold til hvor brede de er? Men det er også kurver i en fot. Hvordan faller skyggen? Du kan bruke skyggen til å forstå hvor det går innover, og hvor det går utover, sier Vatn.

Å bygge større enn seg selv

Studentene får 150 kilo hver til skulpturene. Når Tessa Lulu Kaner og Anna Riksheim Melbye samarbeider, har de 300 kilo til sin abstrakte skulptur. De bruker en teknikk som er like gammel som den er enkel: Leiren rulles til pølser, flates ut og vikles oppover. Nå er skulpturen så høy at de må opp på krakker for å jobbe videre.

Gjennom samarbeidet håper også utvekslingsstudent Kaner å lære mer om glasur, for det har KHiO-studentene jobbet mer med.

– Men først må skulpturen bli ferdig og overleve. Det er ikke sikkert, sier Melbye.

Alle studentene har sett den nevnte videoen BIG, der en skulptur i fjor fikk så store sprekker at den ikke sto til å redde. Nå gjør de alt de kan for å unngå dette.

Skulpturen i ovnen tilhører masterstudent Jasmin Franko og har tørket i én uke, det er ennå tre uker til den er ferdig tørket og kan brennes første gang. Men hun har oppdaget noen problemer. Den tørker ujevnt, og i fundamentet finner hun sprekker tynne som hårstrå. Hun prøver å reparere dem, for vokser sprekken, kan alt gå i knas. Å bygge stort i keramik er de knuste hjerters fag.

– Det går av og til galt. Det er ikke nødvendigvis noens feil, det er rett og slett at det er så store krefter i sving og så tunge materialer, forklarer Vatn.

For å bygge videre fra en kopp til et meterhøyt byggverk trengs det noen tillegg for å unngå sprekker og knuste drømmer. Skulpturene får støttestrukturer innvendig, og kanskje noen midlertidige på utsiden.

Leiren krymper når den tørker, men ved å blande inn finknust leire som allerede er brent, chamotte, krymper den litt mindre.

– Det går av og til galt. Det er ikke nødvendigvis noens feil.

GUNHILD VATN

- ↻ Anna Melbye legger til en utflatet leirpølse, og skulpturen vokser enda noen centimeter.
- ↑ Gunhild Vatn vil lære studentene sine, som Ruben Alexander Soon, å øve blikket og evnen til å se og forstå tredimensjonal form.
- ↗ Støttestrukturen inni skulpturen som Ruben Soon og Anna Kildetoft har laget, går også igjen på utsiden.
- ← Student Lisa Marie Hovden former en fot, med sin egen fot som modell.
- Ovnene til å brenne tre meter høye skulpturer i er mye større enn både skulpturen og skulptøren.

Studenten Ruben Aleksander Soon forsterker ytterligere ved å kna inn inn tekstilfibre, som gir leiren mer stabilitet, men som forsvinner når den brennes. Han samarbeider med Anna Kildetoft, og skulpturen deres står på en lagkake av chamotte, tekstiler og en krympeplate i leire som kan krympe sammen med skulpturen. Alt for å unngå ujevn tørking.

Tar vare på kunnskap

Keramikk hører til blant menneskenes eldste håndverk. Leirkar er kjent allerede fra tidlig steinalder, og mange av de opprinnelige metodene er fremdeles i bruk. Men kunnskap eies ikke for evig. Kunstnere og fagmiljøer sitter på spesialistkunnskap som kanskje bare sitter i hendene og hodet til den

enkelte. Med maskiner og outsourcing kan kunnskapen forsvinne, forteller Vatn.

Det første porselenet ble laget i Kina på 600-tallet. Fra 1700-tallet begynte det å komme porselensfabrikker i Europa, og i 1885 fikk Norge sin første, Porsgrunn Porselensfabrikk. På 1900-tallet var dette en av landets ledende designbedrifter, men de siste årene har deler av produksjonen blitt flyttet til utlandet.

– Det var veldig mange ansatte i Porsgrunn, og de hadde spisskompetanse på sine blå stråmønstre. Når de som satt og malte det, en eller annen gang går av med pensjon, er det borte. Det er et eksempel på kunnskap som forsvinner til Kina, sier Vatn.

Det er her forskningsprosjektet CRAFT og

nettstedet Decoding Ceramics kommer inn.

– Målet er at det skal være en brukervennlig kunnskapsdatabase hvor du kan se filmene raskt og intuitivt. Du får bli kjent med kunstnere og deres bruk av leire som kunstnerisk utgangspunkt, og inspirasjon til ulike teknikker og metoder, sier Vatn.

KHiO har laget mellom 15 og 20 videoer. I en av dem viser Vatn pøseteknikken.

– Å modellere helt enkelt med pølse, sånn som de gjør der nede, er den klassiske teknikken man har brukt til alle tider, bare at de gjør det stort, forklarer hun.

Vatns video spenner fra det mest grunnleggende, som å lage slikker – et «lim» laget av leire til å feste pølsene i hverandre med – til å bruke pølsene til skulpturer.

Jord, luft, ild og Vatn

Men å bygge store skulpturer handler ikke bare om det tekniske, om å balansere keramikkenes elementer, leire, tørking og brenning, i hvert fall ikke på en kunsthøyskole. Sammen med masterstudent og medlærer Sofia Nömm tilfører Vatn et fjerde element: Det handler om linjer, former og tredimensjonal forståelse. Ikke minst er det viktig for Vatn at studentene skal utvikle sitt eget, eksperimentelle kunstneriske ståsted.

– Kanskje er det sånn at første gang må de fokusere mest på det tekniske, men målet er at i løpet av prosessen skal de forstå mer om form, sier Vatn.

Studentene blir etter hvert gode på formale problemer, som hvordan en linje møter en annen linje for at det skal bli en god form, eller hvordan overflaten utfyller formen. Skulpturen til Soon og Kildetoft har en røff, knudrete overflate, mens Kaner og Melbye omhyggelig glatter ut overflaten på sin skulptur.

– Å jobbe med kunst er forskning

– Vi prøver å ta vare på det som har vært der alltid, som enkle håndbyggingsteknikker, selv om de som går ut herfra, ofte jobber mer konseptuelt, og kanskje veldig idébasert med performance.

I to andre opplæringsvideoer fra KHiO jobber studentene mye mer eksperimentelt. De bruker leiren til å skulpturere på sitt eget ansikt eller utendørs med hele kroppen.

Kunsthøyskolen måler ikke de vitenskapelige ansattes forskningsinnsats med fagfellevurderte artikler og tellekanter, men med utstillinger og utviklingsarbeid.

– Å jobbe med kunst er forskning. Å være i prosessen med å lage en ny skulptur og en ny skulptur og en ny skulptur og hele tiden prøve å gjøre det litt bedre: Da forsker du i et uttrykk, sier Vatn.

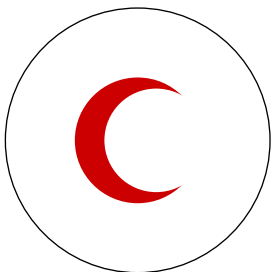
– Hvis vi mister det forskende blikket når vi jobber med kunst, og bare blir opptatt av å lage et produkt, da tror jeg vi går glipp av veldig mye. ●

ISRAEL OG PALESTINA

- a) Kva for tre landområde blir ofte refererte til som «dei palestinske territoria»?
- b) Hamas-angrepet 7. oktober ramma blant anna ein musikkfestival der meir enn 270 sivile vart drepne. Kva heiter ørkenen sør i Israel der dette skjedde?
- c) Kva står dette symbolet for?

- d) Nemn minst ein av dei tre organisasjonane som utgjer den israelske etterretningstena.
- e) Kva er det palestinarane refererer til med ordet Nakba?

- a) Vestbreidda, Gaza og Aust-Jerusalem
- b) Negev-ørkenen
- c) Røde Hålvåne (Røde Kross-symbolet i visse muslimske område, deriblant Palestina)
- d) Shin Bet, Aman og Mossad
- e) Fordrivninga av palestinarane etter at staten Israel vart grunnlagt i 1947 (al-Nakba tyder «katastrofen»)

REGJERINGA

- a) Kor var den nye kunnskapsministeren Kari Nessa Nordtun ordførar i fire år fram til valet i haust?

- b) Kva heiter den nyutnemnde fiskeri- og havministeren?
- c) Kva for selskap var eigd av familien til statsminister Jonas Gahr Støre før Norcem kjøpte det i 1977?
- d) Kva for ny ministerpost kom til då regjeringsskabelen vart lagd om i haust?
- e) Nemn eit år – bortsett frå 2023 – då Espen Barth Eide var utanriksminister i Noreg.

- a) I Stavanger
- b) Cecilie Myrseth
- c) Jøtul
- d) Digitaliserings- og forvaltningsminister
- e) 2012–2013

FOTO: REGJERINGEN.NO

KJEMPER OG GIGANTAR

- a) I kva for sport kan ein utøvar finne på å ta ein kjempesleng?

b) I gresk mytologi er gigantane eit eige folk, og gigant tyder «fødd av jorda». Kva er namnet på jordgudinna som var mor til gigantane?

- c) Kva våpen var det David brukte for å nedkjempe Goliat i den bibelske forteljninga?
- d) Kven rakk å bli superstjerne gjennom filmene Aust for Eden, Rotlaus ungdom og Giganten før han døyde i ei bilulykke berre 24 år gammal?
- e) Kor i verda finn ein basaltformasjonane som går under namnet The Giant's Causeway?

- a) Turn (svingslang)
- b) Gaia
- c) Slyng (og stein)
- d) James Dean
- e) I Nord-Irland

FOTO: CC BY 2.0/DEED

MIKK OG MIKS

- a) Kva kallast fagfeltet der ein bruker lydølger for å skape eit bilete av jordskorpa?
- b) Kva heiter økonomifestivalen som blir arrangert i Stavanger i oktober kvart år?
- c) Kva for ord blir i ordboka definert som «1. i fysikk: læra om samanheng mellom rørse og kraft» og «2. læra om styrkegradene i musikk og korleis ein bruker dei»?

- d) Kva er eit vanlegare ord for miksjon?
- e) Kva heiter dei to nevøane til Mikke Mus?

- a) Seismikk
- b) Kalkalnomics
- c) Dynamikk
- d) Vasslating/urnering/tissing
- e) Tipp og Topp

Musikkpredikanten

Karette Stensæth vil helbrede nasjonen note for note.

– **Jeg er nok den eneste som ikke har sett Demenskoret på NRK. Hva gjør en musikkterapeut?**

– Musikkterapeuter bruker musikk i arbeid med helse, enten forebyggende eller i behandling ved en lidelse, sånn som demens. Demenskoret har vært en vekkelser for musikkterapien og musikkens kraft.

– **Dere sier at musikk er en helseressurs. Hva betyr det?**

– Det ser man godt i Demenskoret, hvordan fellesskap gjennom musikk skaper helse. Isolasjon skaper uhelse. Noen pasienter vil faktisk kunne slutte med medisiner for depresjon. I Sverige tilbyr de kor på resept!

Finnes det evidens?

– Ja, stadig mer – både innen demens- og depresjonsbehandling, og også mot psykoselidelser, ved autisme og i rusbehandling.

– **Og man kan forebygge dårlig helse med musikk?**

– Musikkterapi er mye mer enn behandling – for eksempel i det å bygge fellesskap som motvirker mobbing på en skole – gjennom å spille i band eller synge i kor. Det er vanskeligere å mobbe noen som du har veldig gode opplevelser sammen med.

– **Er ikke terapi da et belastende ord?**

– En musikkterapeut vil ikke si at hun skal gi deg terapi, men at «dette kan jeg, jeg vet hvordan man skaper fellesskap som gir glede». Sammenhengen mellom musikk og helse er egentlig ganske intuitiv. Vi omgir oss hele tiden med musikk fordi vi føler oss bedre av det. Mange bruker spillelistene sine til å regulere følelser. I en verden av kaos kan det være nyttig å bruke musikk til å

FOTO: CHARLOTTE WIIIC

KARETTE STENSÆTH

Medlem av Forskerforbundet ved Norges musikkhøgskole.

STILLING

Professor i musikkterapi ved Norges musikkhøgskole. Leder forskningssenteret CRE-MAH – Centre for Research in Music and Health.

UTDANNING

Doktorgrad i musikkterapi, hovedfag i musikk og grunnfag i pedagogikk

gjenkjenne en følelse, altså føle følelsen. Da kan man håndtere den, ikke sant?

– **Kan det bli en konflikt når det kunstneriske møter det evidensbaserte?**

– Jo, innen en del kunstforskning har det rådende synet vært at kunsten er seg selv nok. Man forsker på kunst ved å gå inn med seg selv som kunstner. Men

forskning handler om å sette seg selv i kontekst, se hva andre gjør, og lære av det. Å «vekke» demenspasienter med musikk er lett. Men for å skape varig effekt må vi undersøke hvordan musikken fungerer.

– **Du har vunnet årets Hjernekraftpris fra Forskerforbundet. Hva betyr det?**

– Jeg blir stolt over det jeg har fått til, for det er en personlig pris. Men også på vegne av fagfellesskapet. Prisen er en stor anerkjennelse av musikkterapi som kunnskapsfelt.

– **Noen faste spørsmål: Har du en akademisk bok som har vært viktig?**

– Improvisasjon er viktig i musikkterapien, relasjonelt og musikalsk. Her har dialogfilosofen Bakhtin og boka *Dialogism* av Bakhtin-eksperten Michael Holquist vært viktig. Musikk handler om kommunikasjon, at det er mange stemmer til stede. Man er avhengig av motstand for å bevege seg videre. Det er aldri stillstand, alt er ufullendt. Musikk er derfor et uttrykk for vår måte å være i verden på, noe som uttrykker våre følelser.

– **Hvis du skulle hatt et annet yrke, hva skulle det ha vært?**

– Komponist er kanskje mest nærliggende. Men jeg trives med mye, jeg kunne fint ha sittet i kassa på Rimi. Men jeg har aldri sett meg tilbake.

– **Har du noen ord til din ansvarlige statsråd?**

– Jeg velger både helse-, kultur- og forskningsministeren! Lytt til kunnskapen, og sørg for at den ligger til grunn for alle nye prosjekter. Noen tror fortsatt at musikk er mest underholdning. Men vi vet at bare én musikkterapeut gir stor helseeffekt på en institusjon. Og nå har vi Demenskoret som verdens beste argument.

– **Det er vanskeligere å mobbe noen som du har veldig gode opplevelser sammen med.**

Solid om kristne strateger

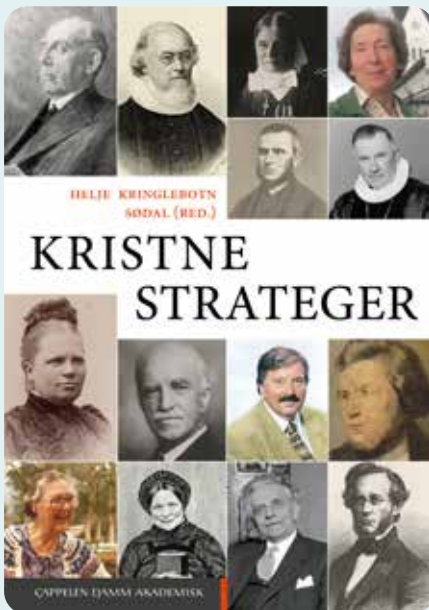
Nytt blikk på kristendomshistorien gjør seg best gjennom gode fortellergrep.

Vi blir presentert for 33 mer eller mindre kjente strateger fra norsk kristenliv i en ny bok redigert av professor i idé- og kristendomshistorie ved Universitetet i Agder, Helje Kringlebotn Sødal. Dermed har vi fått et godt sammenligningsgrunnlag, ikke minst fordi det også er mange forfattere med her, 23 i antallet, inkludert redaktøren (som har skrevet sju portretter). Nå skal jeg ikke lage en rangering av disse tekstene, men noen av dem er definitivt mer interessante enn andre. Har det med den enkelte strateg å gjøre, at noen av dem er spenstigere og med en mer besnærende personlighet enn andre, og at de kanskje også har satt seg friskere og mer krevende mål? Eller skyldes det skrivemåten, at det er noen fortellergrep som mer effektivt enn andre drar leseren inn i stoffet? Selvsagt er svaret begge deler, som vi skal se, men aller helst det siste.

Kristenlivet i Norge er stort og mangfoldig. Temaene kan være forkynning, avholdsbevegelse, fornying av salmediktning, misjonsarbeid, frikirkebevegelse og statskirkeordning. I denne boka begynner vi i 1771, det året Hans Nielsen Hauge ble født. Hauge var ifølge Sødal og medforfatter Knut Dørum Norges første moderne strateg og – mer spesifikt – både vekkelserstrateg og mediestrateg. I introduksjonskapittelet får vi en liste over ulike strategtyper, og denne listen er med på å presisere hva kristen strategi egentlig er. «Det finnes ingen allment akseptert definisjon på strategi», skriver Sødal, men her har de valgt å forstå det som «arbeid med planer, valg og beslutninger for å oppnå overordnede, ekstraordinære og langsiktige kristne mål».

De forskjellige forfatterne har fått i oppgave å «undersøke hvordan individuell strategi kan springe ut fra tro, idealer og

«Der det ikke er flyt i fortellingen, er det likevel et solid forskningsarbeid som ligger til grunn.»

HELJE KRINGLEBOTN SØDAL (red.)
Kristne strateger
Cappelen Damm Akademisk, 2023
462 sider
Veil. pris: kr 499

moral», og boka kan dermed bidra til å utdype forståelsen av hvem og hva en strateg er. Den kan også være med på å tilføre kunnskap til norsk historie, siden kristendommen i mange sammenhenger har vært sentral for samfunnsutviklingen – og særlig fordi et viktig utvalgskriterium i denne boka har vært å skrive om dem som i størst grad har satt spor etter seg, der sporene ennå er synlige. Cathinka Guldborg kan være et eksempel. Hun grunnla diakonisseutdanningen i Norge og ble slik også en grunnlegger av sykepleien. Eller Asbjørn Kloster, «far» til avholdsbevegelsen.

Hans Nielsen Hauge levde i en brytningstid, forteller Sødal. Hun er i sine portretter opptatt av å vektlegge konteksten for den engasjerte strategen. Vi trenger jo å vite hva det er som står på spill. Men vi trenger også å vite på hvilken måte konteksten har beveget sinnet hos den enkelte strateg, eller hvordan den skapte viktige erfaringer. Hvis

ikke kan det lett bli tørt og oppramsende. De beste tekstene her trekker leseren inn i en problematikk eller spenning med en gang, som de så gjennom drøftelser og analyse klarer å holde oss fast i. For eksempel får vi i de første linjene i presentasjonen av Annie Skau Berntsen, skrevet av Ingunn Folkestad Breistein, et interessevekkende sitat: «Jeg blir, og er forberedt på alt.» Berntsen skrev dette fra misjonsstasjonen i Kina i 1949 etter kommunismens overtak.

De personlige egenskapene er vesentlige for en strateg, skriver Per Anders Aas i sin tekst om forfatteren og forkynneren Ronald Fangen. Men for oss som leser, er det viktig at vi skjønner på hvilken måte de er det. Vi trenger å få et bilde av den personligheten som avgjør spørsmålet om hvordan noen er en strateg. Teksten om Fangen er i så måte forbilledlig. Aas er ute etter å forstå mannen og hva det er som driver ham. Han stiller retoriske spørsmål og bringer aktivt andre forfattere inn i drøftelsen, og på den måten klarer han å få leseren til å følge utviklingen av det strategiske hos Fangen. Det betyr at han også drøfter begrepet «strateg».

De mindre vellykkede tekstene går ut fra strategbegrepet mer som en oppgave å besvare. De har allerede kjennskap til en gitt person, og nå skal de bruke begrepet på vedkommende, nesten som ved å krysse av på en liste. Jo, her har vi intern strategi, her har vi frikirkestrategi. Nå er det likevel ikke alt det strategiske arbeidet som er like interessant for en utenforstående, kanskje er det heller ikke alt stoffet det er like lett å lage en interessant fortelling ut av. Klart det er viktig hvordan kirken til slutt ble skilt fra staten, men diskusjonene omkring kirkelig demokrati, styrt av strategen biskop Andreas Aarflot (den eneste gjenlevende her), er litt tørr lesning.

Hver presentasjon er på ti sider, og i tillegg er det et fyldig noteapparat bakerst. Der det ikke er flyt i fortellingen, er det likevel et solid forskningsarbeid som ligger til grunn. Dette er en bok som nok vil være interessant for alle som er opptatt av kristendomshistorien.

AV AASNE JORDHEIM

Fornøyeelig narkosebok

En lettlest og informativ bok som slurver med kildehenvisninger.

LARS PRAG ANTONSEN

Narkosens hemmeligheter. Alt anestesilegen burde fortalt deg før du sovnet

Spartacus, 2023

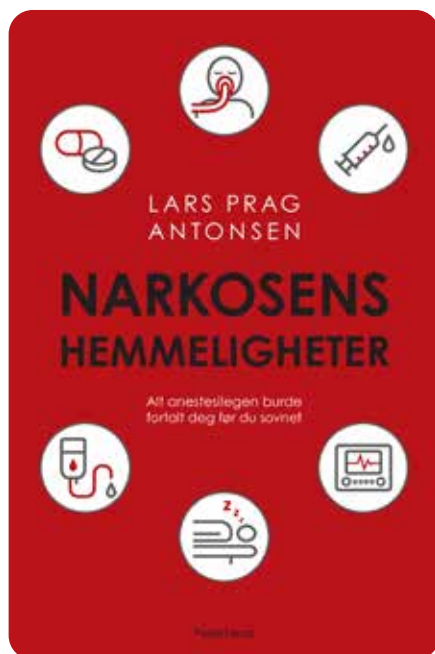
212 sider

Veil. pris: kr 349

Det er stadig drama i boka til anestesilege Lars Prag Antonsen. Det er hosting av blod og slit med å få puste. Det er beskrivelser av å være fastbundet og få beinet sitt sagt over (dette er et historisk eksempel), og helt i begynnelsen blir vi introdusert for en gråblek pasient med et hjerte som har begynt å slå langsommere. «Pasienten vår er i ferd med å dø», står det, og med de ordene blir vi ønsket velkommen inn til anestesidepartementet.

«Det er et konstant overskudd i teksten, tonen er uhøytidelig og noen ganger også munter.»

Vi følger flere pasienter inn på operasjonsbordet, deriblant Ivar og Gunnar, og mens de ligger der, får vi være med på anestesifagets utvikling. Det begynner med huleboeranestesi, som for eksempel nedkjøling og kanskje et klubbleslag i hodet. Det ender med en repetisjon av hva som er anestesilegens kjernekompetanse, nemlig

kunnskap om hvordan man kontrollerer pust, puls, blodtrykk og smerte. Innimellom der vrir Ivar seg i smerte. Han får så en dose fentanyl, en slags slektning av opium, og med det glir teksten over i å fortelle om opium, slik vi får informasjon om frie luftveier og teknikker og instrumenter til hjelp i den forbindelse når en ung gutt på et annet operasjonsbord spytter blod. Et par anekdoter følger også med, særlig i kapitlene om bruken av lystgass, eter og kloroform. Det er den lengste delen i boka, og her ser vi ikke bare på oppdagelsene, men også på menneskene og spillet bakom. Det er drama der også.

Hva er narkose, spør forfatteren, og svaret er på den ene siden konkret nok, nemlig at det er en blanding av sovemedisin, smertestillende og muskelavslappende midler – noe som gjør at vi blir bevisstløse og ikke klarer å puste selv. Samtidig er dette et spørsmål som ikke kan stilles uavhengig av spørsmålet om hva bevissthet er, og siden det er vanskelig å skulle avgjøre, sier forfatteren at «det er mye vi ikke vet om narkose og bevisstløshet». Han kommer med eksempler på at folk husker ting de har opplevd, midt under narkose. Så hvor bevisstløse er vi, egentlig, spør forfatteren.

Likevel er vi i trygge hender. Nesten ingen kan fortelle om smerter eller ubehag. Og heldigvis, anestesifaget er ikke lenger et risikofyllt håndverk, men «en trygg og vitenskapelig basert medisinsk spesialitet» som det er utenkelig å skulle klare seg uten. «Jobben vår er å passe på deg i de kritiske øyeblikkene», forteller forfatteren, og vi beroliges av kunnskapene hans.

Ja, forfatteren oser av trygghet. Det er et konstant overskudd i teksten, tonen er uhøytidelig og noen ganger også munter.

Dette er en populærvitenskapelig bok, uten at det er forfatteren selv som har popularisert eget stoff. Derimot har han trålet litteraturen og satt sammen denne fortellingen som vi får. Det vil ofte si allerede eksisterende bøker om anestesiens historie. Jeg stusser på manglende kildehenvisning. Selv om det er sitatetegn, er det ingen noter, og selv om det er en litteraturliste til slutt, er det ofte helt umulig å finne ut hvor forfatteren har hentet sine poeng fra (og om han har foretatt oversettelser selv). Vi får kun «en liste over utvalgte kilder». Akkurat dette er ikke etterrettelig – i en bok som så tydelig ønsker å bedrive formidling. Ja, for her glir det meste like lett som en nål inn i en åre (noen av beskrivelsene gjør litt vondt), og det er til tider fornøyeelig lesestoff.

AV AASNE JORDHEIM

Blomstenes fotsoldat

Anka Ryall skriver interessant om botanikeren og foregangskvinnen Hanna Resvoll-Holmsen. Men boka kunne vært lengre.

ANKA RYALL

Hanna Resvoll-Holmsen – en arktisk pioner

Orkana Akademisk, 2023

264 sider

Veil. pris: kr 399

Hanna Resvoll-Holmsen – en arktisk pioner, av litteraturviter og kjønnsforsker Anka Ryall fra UiT, er i grunnen to bøker – en kort liten bok om Resvoll-Holmsens arbeid i Arktis og Nord-Norge mellom 1908 og 1930, og en samling av noen av Resvoll-Holmsens skrifter om arktiske og nordnorske planter fra samme periode. Begge deler er illustrert av bilder av Resvoll-Holmsen og kretsen hennes, men også noen fantastiske bilder som Resvoll-Holmsen selv har tatt, av Svalbard og Finnmarks flora, blant disse et sett med autokrom-fargebilder, tatt på glassplater. Disse er verdt boka i seg selv.

Til sammen viser de to delene fram en interessant historie om en interessant person. Resvoll-Holmsen var mye syk som barn og fullførte ikke middelskolen før hun var 19. Hun ble gravid, giftet seg, skilte seg og begynte på universitetet, i den rekkefølgen. Her gikk hun inn i et ferdig miljø, og nøt godt av deres «sosiale kapital», som Ryall påpeker. Hun studerte det samme som søsteren sin, var en del av hennes krets, giftet seg etter hvert med sin svogers bror og ble utvalgt til å være med på fyrst Albert av Monacos Spitsbergen-ekspedisjon via kjente. Men hun jobbet også under hele studietiden, tilbrakte hele somre alene i telt

og under åpen himmel i Arktis, og bygget en selvstendig akademisk karriere og et navn som forsker.

Ryall tar et nåtidig kjønnsforskningsperspektiv, men overtar til en viss grad 1800-tallsfeministenes eget blikk (minus deres klasseblindhet). Resvoll-Holmsen er her i samme avsnitt både «foregangskvinne», «pioner» og «forut for sin tid». Ordet «pioner» passer godt. I 1908 var det mange som ville bygge en vitenskapelig modell som påpekte likhetene og affinitetene mellom Spitsbergen og Norge. Resvoll-Holmsen var dermed pioner (nybygger, fra fransk *fotsoldat*) på flere (kamp)felt.

Det er interessant å først lese Ryalls gjennomgang og hennes tolkning av tekstene, og deretter få mulighet til å tolke tekstene selv. Ryall og jeg legger nemlig merke til forskjellige ting. Kombinasjonen av boka og Resvoll-Holmsens egne tekster

fra tiden fram til Svalbardtraktaten i 1925 viser at Resvoll-Holmsen var en ekte tidlig influenser – men i to forskjellige henseender. Som Ryall påpeker, var hun aktiv i kampanjer både for fredning av deler av Spitsbergen og for å etablere norsk kullutvinning på øygruppa. Hun var dermed både en miljø-influenser og en kull-influenser og en nasjonal-overtakelse-av-Svalbard-influenser. Men det jeg legger merke til i reisebrevene hennes hjem til Aftenposten, er at de har et sjangertrekk

«Det er interessant å først lese Ryalls gjennomgang og hennes tolkning av tekstene, og deretter få mulighet til å tolke tekstene selv.»

jeg kjenner igjen fra nåtidens Instagram-reisebrev, nemlig produktplassing: «Er der koldt i Veiret, smager Thornes Hermetik udmerket, især noget med Flesk i.»

Resvoll-Holmsen har, som sine samtidige, ideer om et skille mellom naturfolk og kulturfolk, og både en avstand til og en interesse for alle hun møter både på Spitsbergen og i Finnmark, fra en roer som tar henne ut til fuglefjellet og senere dør av et vådeskudd, til en glad samisk gressenke ved navn Ellen. Når Ryall bruker såpass mye plass på Svalbard i sine analyser og såpass lite på Finnmark, blir disse historiene hengende litt i løse lufta. Hvis jeg skulle ha et ankepunkt, ville det være at jeg skulle ønske Ryall hadde gått dypere i sine analyser. Da hadde hun måttet skrive en lengre bok.

AV IDA JAHR

Les flere bokanmeldelser på forskerforum.no.

Kritikken av sakprosa- og fagbøker i Forskerforum er støttet av Fritt Ord.

En human hiv-kamp

Hiv-viruset brøt ned enkeltmennesker på verste vis. Men det er hvordan vi som samfunn ble styrket av kampen mot aids, som gjør inntrykk i Slagstads bok.

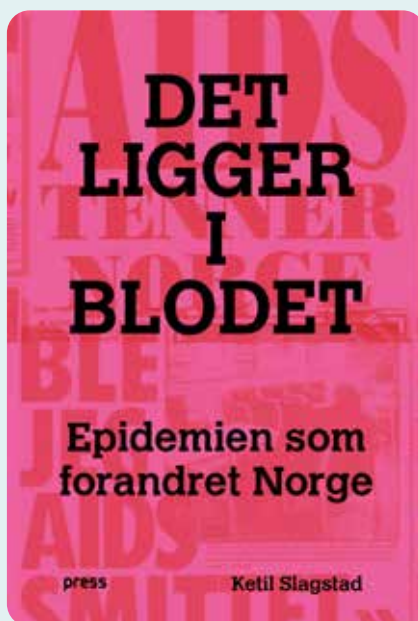
Et virus er bare noen milliondels millimeter stort, men gud hjelpe meg så mye skade det kan gjøre, ikke bare i en enkelt kropp, men i et helt samfunn.

Så ble vi da også satt på prøve som mennesker da hiv-epidemien utspilte seg i Norge fra 1983. Her i landet døde rundt 450 mennesker av aids før det endelig kom medisiner som bremsset hiv-viruset i 1996. En rekke allerede utsatte grupper – homofile, blødere, rusmisbrukere, sexarbeidere – ble enda mer sårbare i disse årene, og de som døde, får vi aldri tilbake. Men etter å ha lest Ketil Slagstads bok våger jeg å tenke at vi som samfunn likevel kom styrket ut av disse årene. For Norge før og etter hiv er ikke det samme.

Det er en svært varm, vettug og velskrevet bok Slagstad har kommet med, og jeg har bare ett ankepunkt: at den ikke kom ut før, helst i fjor, da vi feiret Skeivt kulturår. Vi hadde trengt den da! Fjorårets markering av at det var femti år siden seksuell omgang mellom menn ble avkriminalisert, var viktig nok, den. Men jeg tror at for de fleste av oss ble denne markeringen likevel en stadfestelse av oppdelingen mellom «oss» og «dem», «homoene» og «heteroene», de «skeive» og de «streite». Hiv-epidemien satte derimot slike identiteter på spill, utfordret rigide kategorier og tvang folk til å se seg selv i andre.

Eller som Slagstad skriver: «Aids skapte et nytt språk for sex, samliv og identitet.» Nettopp denne observasjonen, som jeg slutter meg til, hadde vært så verdifull å ha med seg inn i for eksempel fjorårets markering av avkriminaliseringen. 1980- og 1990-tallets helsemyndigheter forstod snart at man ikke kunne snakke om for eksempel «homofile» som risikogruppe, for det var ikke identiteten som innebar smitterisiko, det var atferden. Over hundre år etter at kategorier som «homoseksuell» og «heteroseksuell» hadde blitt etablert

«Det er en svært varm, vettug og velskrevet bok Slagstad har kommet med.»

KETIL SLAGSTAD
Det ligger i blodet.
Epidemien som forandret Norge
Forlaget Press, 2023
524 sider
Veil. pris: kr 499

og vi mennesker hadde begynt å tenke om seksualitet som noe vi «er», holdt det likevel ikke lenger. Det var hva vi gjorde, som var avgjørende. Å snakke om «menn som har sex med menn» i stedet for «homofile menn» er vel postmodernismen oppsummert i noen få ord. Personlig føler jeg at vi var på vei i en givende retning den gangen, men at vi nå likevel har latt oss innhente av alle disse kategoriene vi plasserer oss selv og hverandre i.

For at helsemyndighetene skulle nå fram til dem som hadde høyest risiko for smitte, måtte leger og annet helsepersonell ned i øyehøyde for å kunne kommunisere med dem det gjaldt. Slagstad beskriver hvordan de måtte snakke med menn som hadde sex med menn, med rusmisbrukere som satte sprøyter, med de som solgte sex, samt alle oss andre som surret rundt i livet.

De måtte kort sagt lytte til erfaringer fra menneskene som levde de sårbare livene. Brukerinvolvering ble et nytt begrep.

Slagstad er lege, historiker og postdoktor ved Institut für Geschichte der Medizin und Ethik in der Medizin ved Charité Berlin. Han skriver lettfattelig om selve virusets historie, om de første famlende forsøkene på å få fram medisiner og om de ufattelige lidelsene mange av de som utviklet aids, måtte gjennomleve. Han får fram frykten over og fortvilelsen ved alt man lenge ikke vet, men også frykten og fortvilelsen når man etter hvert faktisk vet hva som skjer med en som utvikler aids. Slagstad veksler uanstrengt mellom autoritetenes blick – enten de tilhørte helsedirektør Torbjørn Mork, spesialist i infeksjonssykdommer Stig Frøland eller bydelslege Georg Petersen, for å nevne noen. En fellesnevner for dem var at de ikke ønsket å bidra til at minoritetsgrupper ble ytterligere stigmatisert.

Samtidig er Slagstad selv opptatt av å gi stemme til representanter for de utsatte gruppene, i form av intervjuer av i dag eller sitater fra datidens medieoppslag. Slik kommer vi tett på viruset fra mange vinkler. Og hele veien er det denne viljen til å slåss mot hiv-viruset uten å skulle bidra til ytterligere stigmatisering som skinner gjennom helsearbeidet. Det er en historie der åpenhet, dialog og tillit får være ledende krefter i kampen mot viruset.

For hva betyr det egentlig at noe «ligger i blodet»? Tittelen som boken har fått, kjennes ikke helt dekkende for den humane historien som Slagstad forteller. For riktignok viste hiv-viruset seg snart å ligge nettopp i blodet, etter at man helt i begynnelsen var redd for at smitteveien var gjennom dråper, slik tilfellet er med covid-viruset. Sammenlignet med covid smitter dermed hiv ikke så lett, men når det først gjør det, kan det være helt nådeløst med tanke på hvordan det saboterer immunforsvaret.

Det som derimot ikke ligger i blodet, er hvordan vi mennesker møter et virus som hiv, og det er her Slagstad gir oss en fortelling jeg rett og slett blir rørt av.

AV SIRI LINDSTAD

To ulike blikk på britane

Ei ny bok på norsk om den industrielle revolusjonen komplimenterer ei tidlegare bok om same tema.

For om lag eit år sidan melde eg professor emerita Kristine Brulands bok *Den industrielle revolusjon*. No kjem ei bok med nesten lik tittel, skriven av Arnljot Løseth – også han professor emeritus i historie, ved Høgskulen i Volda. Båe forfattarane går grundig til verks, og for eit norsk publikum er det berre å glede seg over at det er plass til to så gode bøker om same tematikk. Sjølv om oppdraget mitt som meldar først og fremst bør vere å seie noko om Løseths bok, nyttar eg høvet her til å skrive noko meir overordna om korleis dei to bøkene berikar kvarandre ypparleg.

Boka til Bruland gav eg gode skotsmål, mykje fordi ho gir ei ny framstilling av saks-komplekset og eksplisitt går i rette med «det tradisjonelle synet som ser Storbritannia som det industrielle lederlandet som ved egen hjelp og på kort tid revolusjonerte seg selv, gjennom bruk av dampmaskiner og tekstilfabrikker, og som så andre land etterlignet». Berande i forteljninga til Bruland er at det som vert omtala som den industrielle revolusjonen, er ein brei teknologisk og global overgang som starta allereie rundt 1400, ikkje ei hending i Storbritannias historie.

Løseth er – i alle fall tilsynelatande – ein representant for den historieforteljninga Bruland tek eit oppgjær med. Boka til Løseth startar, etter eit innleiingskapittel som klårgjer bokas prosjekt, med eit sitat av historikaren Eric Hobsbawm: «Whoever says industrial revolution, says cotton.» I det heile får bomull, tekstil- og dampmaskinar mykje plass i boka til Løseth. I kontrast til Bruland avgrensar han seg til å skrive frå og med år 1600, og framhevar

«Han bruker ei rekkje tidstypiske ordtak og munnhell for å få fram poenga og tek oss slik med i tenkjemåtane på den tida.»

ARNLJOT LØSETH
Den industrielle revolusjonen. Storbritannia i eit europeisk og globalt perspektiv, 1600–1914
Fagbokforlaget, 2023
267 sider
Veil. pris: kr 399

korleis det britiske samfunnet, og kanskje òg det britiske lynnet, var ei avgjerande årsak til at Storbritannia blei verdas dominerande aktør, særleg på 1700-talet. Dei to bøkene står altså tilsynelatande i sterk kontrast til kvarandre, men om du no tenkjer at saka er avgjort til fordel for Bruland, så er det langt frå sanninga. Boka til Bruland var overtydande: Den industrielle revolusjonen var ikkje britisk, men global. Boka til Løseth er like overtydande: Revolusjonen kunne ikkje ha skjedd så raskt nokon annan stad som i Storbritannia. Oppsummeringa mi av dei to bøkene er sjølvstekt forenkla og forteikna. Det mest interessante er korleis dei to tilnærmingane set ulike omgrep i spel. Nokre få eksempel: Båe snakkar om «imitatorkulturar», om korleis britane før revolusjonen var gode til å etterlikne til dømes

klede frå Asia – og seinare at andre nasjonar etterlikna produksjonsorganiseringa og oppfinningane til britane. Båe snakkar òg om kor avgjerande «maskinverktøya» var, altså maskinar som på standardisert vis lagar verktøydeler og andre maskinar. Båe tek òg for seg korleis spesifikke lovar i Storbritannia – som importlovar, barnarbeidslovar eller patentlovar – var avgjerande for både vekst og seinare fall for posisjonen til britane internasjonalt.

Hovudskilnaden mellom dei to ligg dermed hovudsakleg i kva kjeldetilfang dei vel å fokusere på. Bruland går djupt inn i historiene som skjuler seg i eit svært omfattande materiale av handelsdata og patent. Løseth skriv på si side mykje om demografi og kulturelle særtrekk, om kva som skilde det «porøse» og mindre klassesdelte britiske samfunnet frå andre land i Europa. Han skriv òg meir detaljert om skilnader mellom ulike land i Asia (der Japan er det som liknar Storbritannia mest, og Kina kanskje minst). Der Bruland skriv inngåande om det ho kallar evolusjonære innovasjonsprosessar i ei rekkje forskjellige teknologiar, skriv Løseth like inngåande om britiske kulturelle særtrekk, som til dømes landevegskro-kulturen eller om korleis ulike kristne rørsler påverka ulike delar av samfunnsutviklinga.

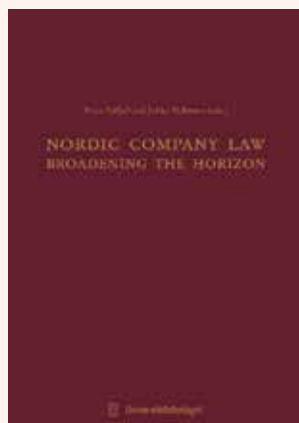
Stilen deira er òg markant ulik. Bruland skriv stringent, teknisk og presist, og gjer mykje bruk av tabellar og tal. Løseth er litt lausare i stilen. Han bruker ei rekkje tidstypiske ordtak og munnhell for å få fram poenga og tek oss slik med i tenkjemåtane på den tida. Båe bøkene flaumar over av fortetta kunnskap, båe har eit imponerende overblikk over tidlegare forskning, og båe har eit globalt blikk, i den forstand at dei båe skriv om omfattande og komplekse utviklingstrekk og samanhengar mellom politiske, økonomiske og kulturelle trekk og særtrekk. Til saman står altså dei to bøkene godt til kvarandre – og eg overlèt til andre å avgjere kven av dei som har «rett». Sjølv har eg hatt utbytte av samspelet.

AV KJETIL VIKENE

Bestill
tilgang på
juridika.no

post@juridika.no

Nye bøker fra Juridika

På Juridika finner du Universitetsforlagets
justidsskrifter, fagbøker og ajourførte
lovkommentarer samlet på ett sted.

Juridika

en tjeneste fra Universitetsforlaget

Vi trenger forskningsformidling for unge

Regjeringen ønsker kompetanseløft, men hvor er arbeidet med å sikre rekruttering av de som skal skape og formidle kompetansen?

FEROZ MEHMOOD SHAH
leder i Akademiet for yngre forskere

NORA ELISE HESBY MATHÉ
nestleder i Akademiet for yngre forskere

I regjeringens forslag til statsbudsjett for 2024 ligger ambisjonene i kompetanseheving, gjerne i form av fleksibel og desentralisert utdanning. Budsjettvinnerne er studieplasser i distriktene, såkalte flercampus-institusjoner og forskning på kunstig intelligens. Siden den tiltrådte, har regjeringen Støre lagt vekt på at norsk forskning og høyere utdanning skal sikre kompetanse til å bygge og drive landet i en stadig mer uavklart fremtid.

Akademiet for yngre forskere (AYF) er enig i utfordringene som pekes på, men har gjentatte ganger meldt at vi savner en forståelse og en tydelig plan for hvordan vi skal rekruttere forskere til å bidra i denne kompetansesatsingen. Vi går aldri lei av å sitere tidligere statsråd Ola Borten Moe på

«Vi går aldri lei av å sitere tidligere statsråd Ola Borten Moe på at vi går tomme for folk før vi går tomme for penger.»

at vi går tomme for folk før vi går tomme for penger, men vi opplever at regjeringen glemmer at forskere ikke vokser på trær.

Dårlige arbeidsvilkår

Å ivareta forskerrekrutteringen er avgjørende. Fjorårets medlemsundersøkelse fra Forskerforbundet, «Jeg elsker å være forsker, men ...», viste at en av tre fast vitenskapelig ansatte har vurdert å slutte i academia, og kun en av fem postdoktorer vil anbefale andre å bli forsker. Dette er en forverring fra AYFs egen rapport fra 2018, «Unge forskere i Norge», der om lag halvparten av respondentene ville anbefalt andre en forskerkarriere.

NIFUs rapport «En forskerrolle i endring» fra 2021 finner at forskere ser stadig færre fordeler ved å arbeide som forsker. Arbeidsforholdene er usikre, arbeidsmengde og -press vokser, samtidig som opplevelsen av autonomi minker, meldte informantene i denne kvalitative studien. Forskerforum har også selv hatt flere reportasjer, blant annet med medlemmer av AYF som har valgt å fortsette karrieren utenfor forskning, på grunn av midlertidighet, prestasjonspress og fordi arbeidsvilkårene i andre bransjer rett og slett er bedre.

Bredere rekruttering

I vår presenterte Statistisk sentralbyrå en oppdatert mangfoldsstatistikk for forskning og høyere utdanning i Norge, som viser at

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

innvandrere utgjorde 32 prosent av alle vitenskapelig ansatte (med enorme forskjeller mellom ulike fag), at innvandrere oftere er i midlertidige stillinger eller rekrutteringsstillinger, og til slutt at etterkommere av innvandrere er klart underrepresentert i faglige stillinger, til tross for at gruppen utgjør en betydelig andel av norske studenter.

Forskning og høyere utdanning er avhengig av demokratisk legitimitet, og idealet om å gjenspeile samfunnet kan være en indikator på dette. Som kunnskapssektor er vi også avhengige av legitimitet. Kunnskapen vi produserer, må kvalitetssikres ved et mangfold av forskere. Sagt på en enkel måte: Vi vet at like barn (ofte) leker best, men det er (ofte) slik at banebrytende fremskritt skjer når ulike tilnærminger brynes mot hverandre.

Mangfold

Regjeringens satsing på fleksibel og desentralisert utdanning er begrunnet med at innbyggere i hele landet skal ha tilgang til relevant utdanning, men vi mener dette må sees i lys av flere variabler enn geografi. Mangfoldsstatistikken viser at etterkommere av innvandrere i mindre grad rekrutteres til forskningsstillinger, noe vi kunne lese mer om i Forskerforums rapport tidligere i høst om Usma Ahmed, som nå starter på en doktorgrad om barnehagelærerutdanning ved OsloMet. Ahmed deler her sine erfaringer fra det som dessverre fremdeles er en uvanlig karriere.

Vi må også få med flere førstegenerasjonsstudenter videre i akademiske karrierer. Forskerforum og andre publikasjoner, som Morgenbladet, har løftet dette frem flere ganger de siste par årene. Nylig kom blant annet en rapport om filosof Ole Martin Moen, som også er medlem i AYF. Moen forteller her om utfordringene med å komme inn i akademiske miljøer og å navigere i aka-

«Mangfoldsstatistikken viser at etterkommere av innvandrere i mindre grad rekrutteres til forskningsstillinger.»

demisk kultur, samtidig som arbeidet hans og anerkjennelsen han nå har, viser hvor viktig andre og potensielt ukonvensjonelle perspektiver og innganger kan være.

Dette viser igjen at mangfold er viktig, og for å sikre en mer mangfoldig rekruttering må vi vite mer om hvilke hindre som fortsatt står i veien for at disse underrepresenterte gruppene er med og bygger fremtidens Forsknings-Norge, slik at vi kan bygge ned disse hindrene. Mangfold bidrar til en større bredde i utdanning og forskningsspørsmål og vil øke kvaliteten på forskningen og gjøre den mer samfunnsrelevant.

Konkurransen Unge forskere

Derfor er AYF veldig glade for at vi nå i høst får ta over og drive videre Konkurransen Unge forskere, en konkurranse som tar sikte på å fremme forskning og kunnskapsarbeid blant ungdom. Elever fra ungdomsskoler eller videregående skoler deltar med egne forskningsprosjekter, som så vurderes av en vitenskapelig komité ut fra idé, forarbeid, gjennomføring og presentasjon. De norske vinnerne får delta i europeiske og globale finaler, sammen med ungdom fra hele verden.

Konkurransen har blitt avholdt i Norge siden 1968 og ble drevet av Forskningsrådet frem til 2022, men ble da besluttet nedlagt som en del av virksomhetskuttene

i Forskningsrådet høsten 2022. I 2023 var dermed Norge det eneste landet i Europa hvor denne konkurransen ikke ble gjennomført, men nå kan AYF, i godt samarbeid med Forskningsrådet og Kunnskapsdepartementet, heldigvis ta over og videreføre Konkurransen Unge forskere.

Konkurransen samler omkring 150 deltakere hvert år, og bygger på gode samarbeid med skoler og lærere som forteller sine elever om konkurransen og legger til rette for at de kan utvikle og sende inn forskningsprosjekter til konkurransen. Dette er et stort nettverk som formidler og fremmer forskning og forskningskompetanse, og vi ser et stort potensial i å arbeide med og videreutvikle dette for å nå ut til flere grupper som rommer fremtidens forskere.

Trenger flere folk

I 2019 skrev Holden-utvalget at det «knytter seg stor usikkerhet til hvilke kompetanser, utdanninger og yrker som vil kreves for å utføre fremtidens arbeidsoppgaver». For å treffe disse trenger vi flere folk, flere perspektiver og ulik kunnskap til å bygge fremtidens Forsknings-Norge. Vi i AYF viderefører nå Konkurransen Unge forskere for å bidra til rekruttering og fremme kunnskapsarbeid, og håper på videre drahjelp fra regjeringen og andre for å realisere målet om fremragende forskning og utdanning for alle.

I fremtiden, der jeg er nå

Nøkkelen til den vellykkede oppussingen er at Kunnskapsdepartementet tok de rette valgene i 2024, skriver Carina Hundhammer, som drømmer seg fremover til 2033.

AV CARINA HUNDHAMMER daglig leder for forskningsalliansen NORIN

I 2033, der jeg befinner meg nå, er de offentlige investeringene i forskning for det grønne og digitale skiftet godt i gang. Forskningsmiljøene har bærekraftige rammevilkår og er fremoverlent når det gjelder å løse fremtidens behov sammen med næringslivet og offentlig sektor. Gode virkemidler som fremmer samarbeid og ivaretar kvalitet i forskningen på både kort og lengre sikt, er tilgjengelig. Investeringene i forskning er så tydelig forankret i regjeringens forskningspolitiske arbeid at de trumfer politikernes behov for kortsiktige seiere i egen stortingsperiode. I fremtiden, der jeg er nå, er forskningen igjen et sentralt verktøy for samfunnsutviklingen og bidrar til et konkurransekraftig norsk næringsliv.

Helhetlig satsing

For at vi skulle komme dit vi er nå, i 2033, måtte forskningspolitikken igjen være mer enn bare summen av delene, den måtte henge sammen med helheten i samfunnsutviklingen. Det var jo slik at fra 1960 til -70 tallet ble forskningen en sentral del av norsk sektorutvikling. Et eller annet sted på veien ble forskningen mer og mer en egen post, en utgiftspost som ikke lenger hang sammen med helheten. Forskningsavdelingen i Kunnskapsdepartementet (KD), som ble splittet, er for lengst reetablert. KDs evne til å koordinere samt ha nok oppdatert kunnskap om aktørene i hele forsknings-systemet er igjen styrket.

Lagfølelse

Nå, i 2033, møtes regjeringens forskningsutvalg regelmessig for å legge planer for forskningsinvesteringene fremover.

Helsedirektoratet, Samferdselsdepartementet og Forsvarsdepartementet så behovet for å tenke helhetlig. Nå spiller de på lag og kjenner på en lagfølelse som lenge har vært svekket. De er nå så fornøyd med egen innsats at de har satt i gang et arbeid med langtidsbudsjetter for forskning. Styring av forskning fra år til år ga ikke den helhetlige og langsiktige tenkningen sektordepartementene hadde behov for. De har ikke bare sett lyset, de har endelig sett sammenhengene.

Vellykket oppussing

Nøkkelen til denne vellykkede oppussingen er at KD tok de rette valgene for justering i 2024. KD ville ha en ekstrem oppussing, men planleggingen var ikke god nok. Miljøene begynte å stille spørsmål ved oppussingsprosjektet. Frykten ble at ønsket om oppussing overgikk hva som faktisk var nødvendig.

En forventning om at det var alle andre som skulle endres, og ikke nødvendigvis de som satte i gang oppussingen, altså regjeringen selv. Jeg var avventende og bidro hver gang jeg ble spurt i 2023, litt som sauene som flytter seg når gjeterhunden styrer flokken dit den vil.

Aktiv regjering

I det nye oppussingsprosjektet, som ble grunnlaget for å komme dit vi er i dag, ble det ikke bare stilt krav til forskningsmiljøene om å bidra gjennom de rammebetingelsene de hadde. Regjeringen innså at de ikke bare kunne dytte ansvaret videre, de måtte bidra mer aktivt for å få forskningen tilbake på fremtidsagendaen. De innså at de måtte endre seg og være en sentral del av å få til et velfungerende og helhetlig forskningssystem. Forskning er med dette igjen blitt en naturlig del av løsningen – for Forskning Funker!

Innlegget ble framført på Forskerforbundets Forskningspolitisk seminar 7. oktober.

«Styring av forskning fra år til år ga ikke den helhetlige og langsiktige tenkningen sektordepartementene hadde behov for.»

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, **Oddveig Storstad** og Lorenz Khazaleh.

Ansvar for egen læring

Riksrevisjonens rapport om kvaliteten i høyere utdanning har vært på burde-ha-lest-lista mi siden den kom i sommer. Nå er den lest, og jeg ble fryktelig sliten – så mye å tak i, endre og forbedre. Det må intet mindre enn et krafttak til «for å innfri ambisjonane frå kvalitetsreforma om auka læringsutbytte og betre tilpassing til arbeidslivet for å nå målet om lågare fråfall».

Riksrevisjonen måler kvalitet med studiegjennomføring og blander med det sammen effektivitet og kvalitet. Selv om flere enn tidligere fullfører en grad, er de bekymret fordi det fortsatt er noen som ikke gjør det eller bruker mer enn normert tid. Utdanning skal gjennomføres mest mulig effektivt, alt annet er sløsing med samfunnets ressurser. Her er det ikke rom for å leve liv med sideveier, omveier og blindveier. Det er derfor vår oppgave å få flere gjennom studiene på normert tid. Det paradoksale er at det er det enkelt å gjøre noe med – vi kan (fortsette å) lempe på kravene og la flere bestå eksamen. Jeg er imidlertid i tvil om det gir bedre kvalitet, sånn egentlig.

Jeg har vært sensor ved ulike universitet og høyskoler i tre tiår, og jeg er også bekymret for kvaliteten, men på en litt annen måte enn Riksrevisjonen. Jeg leser stadig oftere eksamensbesvarelser og bacheloroppgaver som mangler faglighet. Det blir litt tynt når oppgaven er globalisering og svaret er at det er fint, for da kan vi reise mer. Det er heller ikke et urimelig krav at en bacheloroppgave bør bygge på mer enn fire–fem Wikipedia-referanser. Jeg har en nagende følelse av at feiringen av grader med bunad, roser og taler har økt parallelt med at kvaliteten har gått ned.

Riksrevisjonen må gjerne ønske seg mer seminarundervisning, mindre grupper, mer tilbakemeldinger, prosjektarbeid og tettere oppfølging av hver enkelt student, men det har en kostnadsside. Det er vanskelig å se at ansatte er villige til å legge ned enda noen dugnadstimer ut over de gjennomsnittlig 46 timene de allerede jobber per uke.

Jeg drister meg derfor til å kaste inn et tiltak som mangler i Riksrevisjonens rapport – er det lov å stille noen krav til

studentene også? Såkalt ansvar for egen læring. Egeninnsats, med andre ord. I gjennomsnitt bruker studentene 33,5 timer per uke på studiene, og de rapporterer om noe lavere motivasjon enn tidligere. Det hjelper ikke at vi fortsetter å legge til rette, endre og tilpasse, så lenge altfor mange studenter er mer opptatt av å finne minste motstands vei.

Et bærende premiss i Riksrevisjonens rapport er at aktive undervisningsformer «gir bedre resultat enn meir tradisjonelle og passive måtar å undervise på». Vi skal snarere veilede og rettlede, enn undervise. Forelesninger er passive, og gir ikke dybdelæring. Derfor er Riksrevisjonen dypt bekymret over at forelesninger fortsatt er den dominerende undervisningsformen.

Det er ikke vanskelig å være enig i at læring forutsetter aktivitet, men er det riktig at forelesningen er passiviserende?

Ja, de sitter rolig, men forhåpentligvis aktiviseres noe i hodene til studentene. Altså at de er kognitivt aktive. Det hender jo at forelesningen utløser noen spørsmål fra studentene også.

Og diskusjoner. Samtaler i

AV **ODDVEIG STORSTAD**
førsteamanuensis
ved Institutt for
lærerutdanning, NTNU

pausen. Kanskje stimulerer det også til at noen flere får lyst til å åpne en pensumbok. Lese litt.

Det er i tillegg vanskelig å finne en undervisningsform som er mer (kostnads)effektiv enn forelesningen. På 20 år har antall studenter økt med 100 000, og vi har i dag 300 000 studenter som skal ha undervisning og veiledning. På tide å snakke opp forelesningsformen og stille krav om egeninnsats?

«Det hjelper ikke at vi fortsetter å legge til rette, endre og tilpasse, så lenge altfor mange studenter er mer opptatt av å finne minste motstands vei.»

Bleieskift til jol

Dette biletet frå 1950 viser (f.v.) Gunnar Ålvik, Trygve Braarud og Rolf Nordhagen, som alle var professorar i botanikk ved Universitetet i Oslo (UiO). Ein del av dykk vil kjenne namna, for dei har sett mange spor. Mellom anna fekk marinbiolog Braarud oppkalla eit forskingsfartøy etter seg.

Biletet er teke på jolefesten til botanisk laboratorium, og dette er ein konkurranse i greina bleieskift, truleg arrangert av studentane. Det er nærliggande å tru at komikken skal oppstå sidan det er akk så vanskeleg for menn å byte bleier.

For ti år sidan trykte Forskerforum foto frå den same festen, då med vekt på ei tevling i omelettsteiking. Bileta tilhøyrer Museum for universitets- og vitskaps-historie ved UiO. Anne Vaalund ved museet påpeika den gongen at slike festar nok var vanlegare då avdelingane var små og studentane arbeidde tettare saman med professorane på lab og ekskursjonar. Ho spekulerte vidare: «Trygve Braarud var ungkar og veldig glad i å lage mat, så eg vil tru han hadde gode føresetnader i omelettkonkurransen, men dårlege i bleieskiftkonkurransen.»

Foto: ukjend fotograf / Museum for universitets- og vitskaps-historie

ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Nordmenn vandrar aleine

Heile Europa tek graden kalla «master», men tittelen fyrsteamanuensis er vi aleine om.

Førre gongen lærte vi om opphavet til stillingstitlane amanuensis og fyrsteamanuensis. Liksom dei fleste titlane på vitskapelege stillingar i norsk akademia – lektor, professor, dosent – er dei låneord. Men dei har ein lang tradisjon i Noreg, slik som andre europeiske land har eigne system av termar, såkalla nomenklaturar, for slike stillingar.

Bolognaprosessen er eit internasjonalt samarbeid innanfor høgare utdanning i Europa. Ein del av samarbeidet er eit felles gradssystem, som vart innført i Noreg for 20 år sidan.

– Dersom ein legg vekt på akademia som ein marknad, med fagleg utveksling og mobilitet av studentar, krev det standardisering og harmonisering. Endringane som har skjedd i det felles omgrepsapparatet med gradene bachelor, master og ph.d. er inspirerte av USA. Det er interessant at denne utdanningskulturen har påverka oss meir enn Storbritannia, seier Marita Kristiansen.

– Ein grunn til å velje den amerikanske modellen kan ha vore at ved å peike på ein tredjepart kunne ein unngå rivalisering mellom dei store produsentane av forskning og utdanning i Europa, seier Ole Våge.

Kunsten å dosere

Medan utdanningsgradene er samordna, er ikkje stillingstitlane det. Ei stilling som fyrsteamanuensis har tilsvar i mange europeiske land, men omgrepsinnhaldet er kulturelt betinga og gjerne lovregulert. Tydingane er ikkje hundre prosent identiske. Til dømes kan krava til kompetanse og kor mykje ein skal undervise, variere.

Dei to språkeksperterane kjenner ikkje til forsøk på europeisk harmonisering på dette feltet, men ei viss utvikling har det vore.

– I Storbritannia har dei brukt «professor» som den øvste tittelen, og med «reader», «senior lecturer» og «lecturer» på plassane under. Dette er til dels i endring. Ved Cambridge endra dei i 2021 til eit system som vi kjenner frå USA, og som er meir atkjeleg for oss. Framleis er «professor» på toppen, men under kjem «associate professor» – som meir eller mindre tilsvarar fyrsteamanuensis – og «assistant professor», seier Kristiansen.

– I Sverige og Finland står tittelen «docent» sterkt. Det er hakket før professor og tilsvarande til fyrsteamanuensis. På norsk tyder dosent noko anna, så der opnar vi ei ny dør, seier Våge.

Sjølvestendige spanjolar

Den døra trur eg vi skal gå gjennom i ei seinare spalte. Høyr heller kva Våge seier om dei spanske professorane:

– På spansk heiter professor «catedrático», medan tittelen «profesor titular» nok svarar til vår fyrsteamanuensis. I omtale av dei spanske titlane har autonomi gjerne vorte vektlagt, og i større grad enn dei norske, har eg inntrykk av.

– Er dei spanske professorane friare enn dei norske?

– Eg veit ikkje, men omtalen av tittelen vektlegg i alle fall ei anna side ved stillinga, seier Våge.

– Det reflekterer ulike organisasjonskulturar. I Noreg har vi flatere struktur. I ein del andre land har nok professorane større fridom og meir makt, seier Kristiansen.

MARITA KRISTIANSEN er terminolog ved Termbanken, Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgere utdanning.

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Her uttalar dei seg berre på vegner av seg sjølve.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

– Eit døme på dei meir opphøgde professorane i andre land har eg frå då eg var med i eit tidsskrift og skulle kontakte fagfellar i Tyskland eller Austerrike. Då måtte eg gå gjennom sekretærene deira, seier Våge.

– Slik er det på konferansar òg. Nokre har med seg heile gruppe- ringar av studentar og assistentar. Vi nordmenn vandrar aleine, seier Kristiansen.

– *Trass desse nyanseskilnadene i stillingane: Burde titlane ha vore samkøyrd i Europa?*

– Å endre eller ta frå nokon ein stillingstittel skal ein vere varsam med. Titlane ber med seg så mykje historie og status. Derfor tykkjer eg det er oppsiktsvekkande at eit tradisjonsrikt universitet som Cambridge har endra titlane. Det var lettare å endre på gradssystemet. Studentane er i dette løpet berre ein stutt periode seier Våge.

– *Men ville ei endring ha vore ynskeleg?*

– Kanskje ikkje. Vi klarar oss med at vi har ulike ord på ulike språk, men at innhaldet er om lag det same. Det kan vel fyrst og fremst verte eit problem dersom ein er usikker på om titlane i ulike språk har ulike krav, seier Våge.

Stega inn i Noreg

Det dukkar ikkje ofte opp nye stillingstypar i norsk akademia. Postdoktor er eit unntak, og denne tittelen har vi òg henta frå utlandet. I Forskerforum skriv vi fortvila «postdoktor», som er sjanselaus i utbreiing mot «postdoc» og «postdok», med eller utan punktum etter.

– Og så har vi innstegsstillingar, som tilsvarar det amerikanske «tenure track». Det tok langt tid før vi fekk den norske termen, og mange liker framleis å bruke tenure track, seier Kristiansen.

Våge har sjølv ei fagleg stilling, men utanfor akademia. Tittelen er seniorrådgjevar.

– I den statlege tradisjonen i Noreg har ein seniorrådgjevar ei tydeleg rolle i forvaltingsapparatet – du skal utøve politikken. Men tittelen passar kanskje ikkje like bra for dei som skal produsere kunnskap. Når eg møter representantar frå det offentlege helsevesenet i utlandet, er det vanlegare å betone faget og kalle det noko slikt som «medisinsk ekspert», fortel Våge.

– *Misunner du dei som har ein meir fagleg betona tittel?*

– Ja, delvis. Tittelen min er grå og inkjeseiande.

Røykvarslerens dag

1. desember

Desember er en tid med mye hygge, men dessverre også en av de verste brannmånedene. Har du husket å bytte batteri i røykvarsleren? Start med den gode vanen i år!

Det er også lurt å sjekke at du har innboforsikringen i orden, eller om forsikringssummen bør justeres. Vi ønsker deg en god førjulstid!

Les mer om
innboforsikring:

Foto: 123rf.com

Vil ha hele regjeringen med på sterkere forskningsinnsats

– Vi må mobilisere hele regjeringa til en sterkere forskningsinnsats. Forskning må spille en nøkkelrolle i alt vi gjør, sa statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel til Forskningspolitisk seminar 7. november.

Hoel innledet om regjeringens forskningspolitikk. Det de rundt 300 framfattede lurte på, var om Borten Moes «ekstreme oppussing» av kunnskapssektoren stod ved lag – også etter byttet av statsråd.

– Ordene «ekstrem oppussing» ble brukt som en metafor for å sette ord på de langvarige utfordringene sektoren står overfor. Dette har vi tatt tak i. Vi styrer mer overordnet, og gir mer myndighet til den enkelte institusjon og forsker, sa Hoel. Han oppfordret til sterkere samarbeid i kunnskapssektoren framover.

– Vi trenger et forskningsløft

Hoels oppfordring til bedre samarbeid i kunnskapssektoren gledet Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

– Regjeringen har til nå ikke involvert oss godt nok i sine politiske prosesser. Et godt eksempel er da vi fikk lese om Ola Borten Moes plan om «ekstrem oppussing» av sektoren vår i et nyttårsintervju i Khrono. Signalene fra Hoel om bedre samarbeid er positive. Det er bra hvis regjeringen nå har en mer inkluderende tone, som handler om å finne løsningene sammen. Guro Lind har flere ganger etterlyst bedre involvering i kunnskapssektoren.

Hjernekraftprisen til Karette Stensæth

Forskerforbundets Hjernekraftpris for 2023 ble 7. november tildelt Karette Stensæth, professor i musikkterapi ved Norges musikkhøgskole. Stensæth får prisen for sin banebrytende forskning og sitt mangeårige arbeid med musikkterapi i helse- og omsorgsarbeid.

Stensæth er leder for forskningscenteret CREMAH (Centre for Research in Music and Health), som arbeider med musikk som helseressurs. Arbeidet kommer blant annet til uttrykk i musikkterapi som tas i bruk i barnehager, i rusterapi og i terapi for demente. Stensæths arbeid ble for alvor gjort kjent for offentligheten gjennom suserien Demenskorset på NRK.

Hjernekraftprisen ble i år delt ut for tiende gang, og deles ut til en forsker eller kunnskapsarbeider som gjennom sitt arbeid har gitt et betydelig bidrag til samfunnet. Prisen er på 200.000 kroner og et diplom av kunstneren Lars Fiske.

Ga Stortinget beskjed om statsbudsjettet

Regjeringen la 6. oktober fram sitt forslag til statsbudsjett for 2024. Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind skulle gjerne sett et mer ambisiøst forskningsbudsjett. Hun har deltatt på fire komitehøringer i Stortinget for å gi sine innspill til stortingsrepresentantene som nå skal behandle regjeringens budsjettforslag.

I utdannings- og forskningskomiteen la Lind vekt på nedgangen i bevilgninger til universiteter og høyskoler. Et direkte kutt i institusjonenes grunnbevilgninger på 440 millioner kroner, betydelig større enn ABE-kuttene regjeringen lovet å avskaffe,

bidrar til en realnedgang på 1,4 prosent for universitetene og høyskolene.

– Disse kuttene vil merkes, for studenter og for forskere. Stortinget kan ikke regne med samme kvalitet og tilbud innenfor forskning og høyere utdanning hvis kuttene blir vedtatt, sa Lind.

Våre kommentarer til ny universitets- og høyskolelov

Stortingets utdannings- og forskningskomité behandler forslaget til ny universitets- og høyskolelov i høst. Forskerforbundet deltok på høring med komiteen torsdag 16. november, og har sendt et skriftlig innspillsnotat.

Forskerforbundet mener komiteen må begrense adgangen til midlertidig ansettelse og avvike adgangen til kunstneriske åremål. Vi foreslår at kvalifiseringsperioden for postdoktorer settes til fire år, for å gi reell mulighet for kvalifisering frem til førstestillingsnivå.

Vi ber Stortinget om å opprettholde universitetenes og høyskolenes autonomi, ved ikke å legge myndigheten til å nedlegge studiesteder til Kongen i statsråd. I innspillnotatet foreslår vi også at Stortinget ber regjeringen iverksette et arbeid med sikte på å grunnlovfeste akademisk frihet.

Verving virker

Halvparten av alle nye medlemmer i Forskerforbundet, er vervet av en tillitsvalgt eller kollega. – Få fram fordelene ved å bli medlem, og svar på spørsmål kollegaene har, er tipsene til superverver Yiguo Wang.

Denne høsten gjennomfører Forskerforbundet en kampanje med gratis medlemskap ut året. Seniorforsker Yiguo Wang ved Nansensenteret har brukt kampanjen for alt den er verdt, og vervet fem nye kolleger. Han jobber systematisk for å få fram fordelene med fagforeningsmedlemskap. Hans tips til andre ververe, er enkle.

– Gjør kollegaene dine klar over fagforeningen, fortell om medlemsfordelene, svar på spørsmålene deres, og utnytt muligheten til gratis medlemskap når den er der.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har over 25 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Mollestad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, nifu, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjæstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovødie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara) | **SEKRETARIATET:** GENERALSEKRETÆR: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rogamo, spesialrådgiver Synne Freberg | **ARBEIDSLIVSAVDELINGEN:** avelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Karl Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olausen, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, advokat/spesialrådgiver Ingvild Irgens-Jensen, seniorrådgiver Petter Sommervold, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Bjørn Sundøy | **JURIDISK AVDELING:** avdelingssjef/advokat Mariann Helen Olsen, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Asmund Riegels, advokatfullmektig Balrin Kaur Bisal | **ORGANISASJONSAVDELINGEN:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, rådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl | **ADMINISTRASJONSAVDELINGEN:** administrasjonssjef Kjetil Mørk, seniorrådgiver Aina Nilssen, konsulent Magnus Prestaasen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skusest, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, controller Sofie Myrland Kjellgren, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trineline Aikio, seniorkonsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes

Vil synliggjøre det usynlige arbeidet

Kunnskapssektoren er helt avhengig av fagkompetansen til de teknisk-administrativt ansatte, mener nestleder Kristian Mollestad. Han er lei av at administrativt arbeid snakkes ned.

Nestleder i Forskerforbundet, Kristian Mollestad, har selv bakgrunn som administrativt ansatt ved Universitetet i Oslo. Der arbeidet han med studie- og forskningsadministrasjon.

Nå er han opptatt av å løfte fram det ofte usynlige arbeidet som hver dag gjøres av de teknisk-administrativt ansatte i hele kunnskapssektoren.

– Det er egentlig veldig enkelt: Uten administrasjonen stopper kunnskaps-Norge. De teknisk-administrativt ansatte utfører tusenvis av små og store oppgaver som ikke alltid merkes så godt, men som er helt nødvendige hvis forskning, undervisning, forvaltning og formidling skal gå rundt. Og de får alt for lite anerkjennelse for jobben, mener Mollestad.

Regjeringen Solberg gjennomførte i åtte år såkalte «effektiviseringskutt» som skulle redusere «byråkratiet» i staten. Resultatet taler for seg selv, mener nestlederen.

– Ostehevelkuttene ga ikke mindre byråkrati. De flyttet bare oppgaver over til de vitenskapelig ansatte. Nå har forskerne mindre tid til forskning, og underviserne mindre tid til studentene. Samtidig som oppgavene gjøres av noen med dårligere kompetanse, sukker han.

For selvfølgelig krever også teknisk-administrative oppgaver faglig kompetanse.

– De vitenskapelig ansatte i UH-sektoren mangler fagkompetanse de teknisk-administrativt ansatte har, og resultatet blir dårligere tjenester. Jeg skulle ønske politikerne kunne anerkjenne at de som jobber i offentlig administrasjon ikke er «byråkrater» som er i veien, men tvert imot helt nødvendige deler av det komplekse økosystemet kunnskapssektoren er, sier Mollestad.

– Vi snakker om et utall ulike stillinger, som alle er å anse som faglige stillinger. Det være seg konservatorer, kuratorer eller utgravningsledere ved museer, spesialrådgivere i departementene, arkivarer og fagspesialister innen arkivsektoren, bibliotekarer og en lang rekke andre stillinger med krav om høyere utdanning.

Naturlig plass i Forskerforbundet

25 prosent av medlemmene i Forskerforbundet har en teknisk-administrativ stilling. Likevel er det noen som tror at Forskerforbundet bare er for forskere.

– Det er en vanlig misforståelse jeg møter, at vi i Forskerforbundet er en slags professorforening. Men vi organiserer jo hele bredden i kunnskapssektoren - på tvers av sektorer, fagområder og stillingskategorier. For meg er det dette som gjør oss til en så sterk organisasjon. Vi kjenner hverdagen i hele kunnskapssektoren, og når vi utvikler politikk sammen, treffer vi ekstra godt. De teknisk-administrativt ansatte er en viktig del av denne helheten, mener Mollestad.

Nylig deltok han på det årlige høstseminaret i FFTA – Forskerforbundets forening for teknisk-administrativt ansatte. Nestlederen vil gjerne mobilisere enda flere av dem.

– Mitt mål er at enda flere teknisk-administrativt ansatte skal organisere seg hos oss. Jeg mener Forskerforbundet er det naturlige hjemmet for alle som jobber med forskning, undervisning og kunnskapsformidling. Gjennom FFTA får de også et viktig faglig fellesskap, og muligheten til å utveksle ideer og erfaringer som kan bli en del av Forskerforbundets politikk. Jeg vil utfordre alle i Forskerforbundet til å verve en kollega i administrasjonen, avslutter han.

Forskerforbundet er det naturlige hjemmet for teknisk-administrativt ansatte, mener nestleder Kristian Mollestad. Som selv har bakgrunn fra administrasjonen ved UiO.

Moderat oppussing

Salen var stappfull av både folk og forventninger på Hotel Bristol i Oslo 7. november. Det var Forskerforbundets forskningspolitiske seminar, og statsråd Sandra Borch skulle tale til en samlet kunnskapssektor for første gang. Ville hun fortsette den «ekstreme oppussingen» hennes forgjenger Ola Borten Moe hadde satt i gang?

Dessverre satte sykdom en stopper for Borchs besøk, men statssekretær Oddmund Løkensgard Hoel stilte opp på kort varsel med statsrådens talepunkter. Og med seg hadde Hoel en mer forsonende tone. Ekstrem oppussing? Det ble sagt av Borten Moe med et glimt i øyet. Det var bare en metafor «for å sette ord på de langvarige utfordringene sektoren står overfor». Hoel oppfordret til tettere samarbeid i forskningssektoren og mer langsiktig planlegging. Hvis man lyttet veldig nøye, var det til og med mulig å plukke opp noen svake signaler om bedre involvering i de politiske prosessene framover.

Når temaet for dagen var «ekstrem oppussing» av kunnskapssektoren, satt naturlig nok metaforene løst. Ville Borch bruke slegge eller malerkost? Finnes det en plan for denne oppussingen, finnes det et budsjett? Kan vi som bor i huset, få komme med innspill? Og trenger dette huset egentlig en ekstrem oppussing i det hele tatt?

«Ekstrem» brukes om noe som befinner seg på eller går til ytterste grense, påpekte professor Tore Rem i sitt innlegg. Hva ligger bak Borten Moes valg av begreper? Antakelig har retorikken forandret seg mer enn politikken, men inntrykket etter dagen var likevel at regjeringen nå har beveget seg fra ekstrem til moderat oppussing. Det er en god start.

Hele regjeringen må med

Signalene om mindre ekstrem oppussing og noe mer involvering var positive. Men det mest gledelige i statssekretærens innledning var at Hoel oppfordret til en sterkere og mer samlet forskningsinnsats i regjeringen.

– Vi må mobilisere hele regjeringen til en sterkere forskningsinnsats. Forskning må spille en nøkkelrolle i alt vi gjør, sa han. Lite hadde vært bedre enn hvis Hoel – eller Borch, for det var vel hennes talepunkter? – fikk gjennomslag for en slik kursendring i regjeringen. For fasit halvveis i regjeringens periode er at forskning har vært både salderingspost og tidvis en ideologisk skyteskive. Både statsråd Borch selv og hennes partikollega Sigbjørn Gjelsvik har hatt problematiske utspill mot forskning de ikke liker.

Og enda mer problematiske er de mange kuttene regjeringen har gjennomført i kunnskapssektoren. Folkehelseinstituttet, Forskningsrådet og NOKUT er tre av de tunge, nasjonale kunnskapsmiljøene som har måttet tåle betydelige nedskjæringer. I årets statsbudsjett får universiteter og høyskoler mindre å rutte med, samtidig som posten til langsiktig grunnforskning reduseres.

Forskningsløft

Skal vi få til et forskningsløft som monner, må hele regjeringen stille seg bak. I fjor fikk hele åtte departementer en realnedgang i forskningsbevilgningene på mer enn to prosent. Det skjer fordi forskning stiller bakerst i køen når fagdepartementene skal prioritere mellom mange gode formål. Hvorfor skal samferdselspolitikkerne prioritere følgeforskning når det står fylkesveier i kø for å sikres mot ras? Er det så nøye om Justisdepartementet bevilger penger til forskning på politiet, når det politiet trenger, er flere ansatte?

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Det er dette det handler om. Å forstå at forskning gjør politikken og samfunnet bedre, og at den må sees på som en langsiktig investering som faktisk kan lønne seg på sikt.»

Når Hoel sier at «forskning må spille en nøkkelrolle i alt vi gjør», er det dette det handler om. Å forstå at forskning gjør politikken og samfunnet bedre og må sees på som en langsiktig investering som faktisk kan lønne seg på sikt. Forskning på justisfeltet eller på samferdselsprosjekter kan knuse myter, avkrefte etablerte sannheter, åpne nye dører og hjelpe politikerne til å se hvilke tiltak som fungerer bedre enn andre. «Vi må forsknifisere større deler av politikken og samfunnet», sa Camilla Stoltenberg, tidligere FHI-direktør og nå konsernsjef i Norge.

Stoltenberg fikk jubel fra salen. Og i salen satt representanter fra hele bredden av kunnskapssektoren. Fra universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter, sykehus, arkiv, bibliotek, museer, næringsliv og forvaltning. Hvis regjeringen vil, står et helt lag av forskere og kunnskapsarbeidere klare til å bidra med råd og innspill til en mer kunnskapsbasert politikk.

Og tenk så fint det kan bli til slutt hvis hele laget av fagfolk blir med på oppussingen.

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettside.

Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på Forskerforums nyhetsbrev på våre nettsider!

